

เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ต้องการศึกษาค้นคว้าผลของการสอนแบบทักษะกระบวนการ วิชาศิลปะกับชีวิต ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักสูตร หลักการ แนวคิดจากหนังสือ วารสาร บทความ เอกสารประกอบหลักสูตร และเอกสารประกอบคำบรรยาย สัมมนาต่างๆ ตลอดจนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการเรียบเรียงและนำเสนอตามลำดับหัวข้อดังนี้

1. ศิลปะศึกษาในหลักสูตรฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2533)
2. วิธีสอนศิลปะศึกษา
3. ทักษะกระบวนการ
4. การสอนศิลปะศึกษาแบบทักษะกระบวนการ
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศิลปะศึกษาในหลักสูตรฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2533)

ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้กำหนดจุดประสงค์ โครงสร้าง คำอธิบายรายวิชา กระบวนการเรียนการสอน และการวัดผล ประเมินผลของกลุ่มวิชาศิลปะศึกษา ไว้ดังนี้

1. จุดประสงค์ของกลุ่มวิชาศิลปะศึกษา
  1. เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานด้านศิลปะ
  2. เพื่อให้เห็นคุณค่าของศิลปะ มีความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมไทย และรู้จักรักษา เพื่อเป็นมรดกสืบทอดต่อไป
  3. เพื่อให้สามารถใช้ศิลปะพัฒนาจิตใจ บุคลิกภาพและรสนิยม
  4. เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้ตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจของ

ตนเอง

2. โครงสร้าง

โครงสร้างของหลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533 กำหนดให้วิชาศิลปศึกษาเป็นวิชาบังคับแกน และวิชาเลือกเสรี

วิชาบังคับแกนของศิลปศึกษา คือ วิชาศิลปะกับชีวิต มีทั้งหมด 6 รายวิชา คิดเป็น 3 หน่วยการเรียนรู้ จัดให้เรียนสัปดาห์ละ 1 คาบ ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3

วิชาเลือกเสรีของศิลปศึกษาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร มีทั้งหมด 39 รายวิชา แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มทัศนศิลป์ 19 รายวิชา กลุ่มดนตรี 14 รายวิชา และกลุ่มนาฏศิลป์ 6 รายวิชา ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามความถนัด และความสนใจของแต่ละคน

3. คำอธิบายรายวิชา

คำอธิบายรายวิชาในวิชาบังคับแกน วิชาศิลปะกับชีวิต 1-6 หลักสูตรได้เสนอคำอธิบายทุกรายวิชา ให้ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ด้าน คือ ทัศนศิลป์ ดนตรีและนาฏศิลป์ โดยเสนอเนื้อหาในลักษณะที่เป็นอิสระจากกัน

4. กระบวนการเรียนการสอน

การจัดกระบวนการเรียนการสอนในวิชาบังคับแกนทุกรายวิชา หลักสูตรมีแนวความคิดที่ยึดทักษะในกระบวนการเรียนรู้เป็นหลัก คือมุ่งเรื่องวิธีการมากกว่าเนื้อหาวิชา โดยยึดถือว่าความรู้เป็นเพียงสื่อที่นำไปสู่จุดประสงค์ของการเรียนรู้ การสอนจึงมุ่งเน้นให้มีการจัดกิจกรรมที่เป็นกระบวนการ เพื่อให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ ตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก เพื่อต้องการให้เกิดการเรียนรู้และการปฏิบัติกิจกรรมทางศิลปะที่เข้ากับชีวิตจริงหรือชีวิตประจำวันของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน มีความปีติ ผ่อนคลาย และเกิดทัศนคติที่ดีต่อศิลปะในเบื้องต้น ดังนั้นกิจกรรมทั้งด้านทัศนศิลป์ ดนตรีและนาฏศิลป์ จึงเป็นกิจกรรมพื้นฐานทั่วไปที่นักเรียนทุกคนสามารถปฏิบัติได้ สำหรับผู้ที่สนใจต้องการได้รับความรู้และทักษะที่เข้มข้น ก็สามารถเลือกเรียนจากวิชาเลือกเสรีได้

5. การวัดผลประเมินผล

การวัดผลประเมินผลในรายวิชาศิลปะกับชีวิต ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรนั้น เป็นการวัดและประเมินที่ให้ความสำคัญต่อเจตคติ มีการนำผลงานของนักเรียนมาจัดแสดงร่วมกัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความชื่นชม โดยเชื่อว่าหากผู้เรียนเกิดความชื่นชมในผลงานแล้ว ก็จะเกิดความภูมิใจ

เป็นอย่างมาก (วิชาการ, กรม 2533:69-71)

สาระสำคัญของหลักสูตรที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างเห็นได้ชัดคือ การผนวกวิชาทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ เข้าด้วยกัน ภายใต้ชื่อวิชาใหม่ว่า "ศิลปะกับชีวิต" โดยจัดให้เป็นวิชาบังคับแก่นกำหนดให้เรียนตลอด 3 ปีการศึกษา กระบวนการการเรียนการสอนก็เปลี่ยนแปลงเป็นให้มุ่งเน้นทักษะในกระบวนการเรียนรู้มากกว่าเนื้อหาวิชา ทำให้การวัดผลประเมินผลเน้นไปที่เจตคติ พฤติกรรมการแสดงออก และผลงาน

ศิลปศึกษามีคุณค่าในด้านการพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียน

มีผู้เชี่ยวชาญทางศิลปศึกษา ได้กล่าวถึงคุณค่าของศิลปศึกษาในด้านนี้ ดังนี้

สงวน รอดบุญ (2515:19) กล่าวว่า ศิลปศึกษามีคุณค่าดังนี้ คือ

1. ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่น และการให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในการแสดงออกของความคิดสร้างสรรค์ ช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพ

2. เสริมสร้างให้มีความรู้สึกต่อความงาม (AESTHETIC SENSE) ผู้เรียนเกิดความรู้สึกนับใจต่อความงามในธรรมชาติและในสิ่งแวดล้อม ช่วยทำให้ผู้เรียนมีจิตใจละเอียดอ่อน และมีรสนิยมดีขึ้น

3. ปลุกฝังให้มีความซาบซึ้งในศิลปะ (ART APPRECIATION) ผู้เรียนรู้คุณค่าในงานศิลปะที่ตนสร้างขึ้น และในผลงานของผู้อื่น ทำให้ผู้เรียนเกิดความรักและหวงแหนในศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ

4. ผู้เรียนสามารถนำศิลปะมาใช้ในชีวิตประจำวัน

5. ผลงานศิลปะของผู้เรียนที่แสดงออกอย่างเสรี เป็นการบันทึกที่สามารถวัดความเจริญในด้านจิตใจได้

วิรัตน์ พิชญ์ไพฑูริย์ (2516:17) กล่าวถึงคุณค่าของศิลปศึกษาว่าเป็นวิชาที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนให้มีคุณค่าต่อสังคม และพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียน ดังนี้

1. ศิลปศึกษามีคุณค่าส่งเสริมประสบการณ์ในการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันกิจกรรมศิลปศึกษาส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แก้ปัญหาเกี่ยวกับการทำงาน เพื่อให้สามารถเตรียมตัวอยู่ในสังคมปัจจุบันอย่างมีความสุข และสามารถอยู่ร่วมและทำงานกับผู้อื่นได้

2. ศิลปศึกษามีคุณค่าส่งเสริมความงดงาม ความเป็นระเบียบของบ้านเมืองและสิ่ง

แวดล้อมเพราะศิลปศึกษามีส่วนส่งเสริมให้เด็กเจริญเติบโตทางสุนทรียภาพและการรับรู้ เด็กที่มีความเจริญเติบโตทางด้านนี้จะได้รับการปลูกฝังนิสัยที่เป็นระเบียบในการทำงาน รักความสวยงาม ช่วยปรับปรุงบ้านและสิ่งแวดล้อมให้สวยงามเป็นระเบียบดีขึ้นอยู่เสมอ

3. ศิลปศึกษามีคุณค่าส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เนื่องจากศิลปศึกษามีกิจกรรมหลายชนิดที่ผู้เรียนสามารถนำไปทำเป็นงานอดิเรกได้ ทำให้เกิดความเพลิดเพลินเป็นสุข ช่วยปลูกฝังนิสัยรักการทำงาน และยังเป็นประโยชน์ช่วยในการครองชีพ ช่วยให้เศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้นอีกด้วย

4. ศิลปศึกษามีคุณค่าส่งเสริมสุขภาพทางจิตและบุคลิกภาพ อริสโตเติล (Aristotle) อ้างใน วิกิตนั นิชญ์ ไพบูลย์ 2516:15) กล่าวว่าไว้ว่าการสร้างสรรค์งานศิลปะสามารถแสดงออกทางอารมณ์ ความคิด และสติปัญญา ความสำเร็จในการทำงานจะช่วยทำให้เกิดความสบายใจ มีความสุขและเกิดความภูมิใจ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ และมีความมั่นใจในตนเอง

ศิลปศึกษาจึงมีคุณค่าต่อการพัฒนาบุคลิกภาพและสังคมของเด็ก (เลิศ อำนันทน 2523:93) รวมทั้งการสร้างศิลปะนิสัยที่ดีให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก จึงเป็นการศึกษาที่พัฒนาทรนัษการกำลังคนให้มีคุณภาพ มีสุขภาพจิตสมบูรณ์ มองโลกสวยงาม มีความรักธรรมชาติ รักศิลปวัฒนธรรม เป็นผู้มีความดีธรรม ไม่คิดทำลายสิ่งต่างๆ ที่เป็นมรดกของชาติ (เตชะ นุชดอนไผ่ 2527:42) รัคคุณค่าของงานศิลปะที่ตนสร้างขึ้น และผลงานของผู้อื่น สามารถนำความรู้ ความคิดของตนเองเชื่อมโยงกับแนวความคิดของผู้อื่น มีความเชื่อมั่นในการแสดงออกซึ่งความคิดสร้างสรรค์ และสามารถนำงานศิลปะมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ (สงวน รอดบุญ 2515:19) ตลอดจนเป็นการส่งเสริมการเตรียมพื้นฐานในการเรียนวิชาชีพ ซึ่งเด็กจะมีโอกาสสำรวจความถนัด ความสนใจ ความสามารถของตนเองในการทำงานศิลปะ และส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์อีกด้วย (วิกิตนั นิชญ์ ไพบูลย์ 2516:17)

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปศึกษา

ในการสอนศิลปศึกษา สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นส่วนเสริมการเรียนของนักเรียนและการสอนของครูให้บรรลุตามเป้าหมายก็คือ ความเข้าใจในพัฒนาการทางศิลปะของเด็ก ซึ่งนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จัดอยู่ในพัฒนาการทางศิลปะของเด็กที่มีอายุระหว่าง 9-14 ปี

โลเวลเฟลด์ (Lowenfeld 1975:31) เป็นบุคคลสำคัญที่มีชื่อเสียงทางศิลปศึกษา

ได้กล่าวถึงพัฒนาการของเด็กอายุ 9-14 ขวบ ไว้ ดังนี้

อายุประมาณ 9-14 ปี เป็นขั้นของการมีพัฒนาการที่จะเขียนภาพอย่างของจริง (The Drawing realism or The Gang Age) เด็กที่อยู่ในพัฒนาการขั้นนี้จะเป็นระยะที่กำลังพยายามเป็นตัวของตัวเอง และอยู่ในขั้นพยายามวาดภาพเหมือนจริง และรู้จักความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อม เข้าใจวาดภาพให้เหมือนจริง และจะวาดภาพตามที่เด็กเข้าใจ หากวาดไม่ได้เหมือนและก็จะไม่กล้าแสดงออก ดังนั้นการสอนศิลปะ ครูจึงต้องกระตุ้นและส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออก

อายุประมาณ 12-14 ปี เป็นขั้นของการใช้เหตุผล (The Stage of Reasoning) เป็นพัฒนาการทางศิลปะขั้นสุดท้ายของวัยเด็ก มักจะชอบวาดภาพแสดงความคิดของตนเอง จะมีความสนใจต่อผลสำเร็จมากกว่ากิจกรรม

ลักษณะการแสดงออกทางศิลปะของเด็กในแต่ละขั้น จะมีความแตกต่างกันไปตามพัฒนาการและตามระดับอายุของเด็ก โดยโลเวลเฟลด์ ได้สนับสนุนปรัชญาการศึกษาแบบ "เด็กเป็นศูนย์กลาง" ที่ว่าด้วยความรู้ด้านจิตวิทยาเรื่องพัฒนาการของเด็กแต่ละวัย ซึ่งเป็นทฤษฎีที่เป็นรากฐานแก่วงการศึกษามาช้านาน

ปรัชญาการศึกษาที่เน้นในเรื่องการแสดงออกเฉพาะตัวของเด็ก (Self-Expression) ตามแนวความคิดของ วิคเตอร์ โลเวลเฟลด์ และวิคเตอร์ ตามิโก (Victor D'Amico) เชื่อว่าประสบการณ์ทางศิลปะแท้จริงต้องมาจากผลงานบริสุทธิ์ของแต่ละคน ซึ่งเน้นวัสดุ และวิธีการแบบใหม่ ๆ ดังนั้นการเรียนรู้อันแท้จริงของเด็กโดยวิธีการแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์จะต้องแสดงออกมาจากตัวเด็กเอง ซึ่งพอประปรายมาได้ดังนี้ (Frang Cizek 1904 อ้างใน มะลินันท์ เอื้ออนันท์ 2529 : 5-6)

- เด็กทุกคนเข้าใจศิลปะ และสนุกกับการทำงานศิลปะในขอบเขตที่สามารถทำได้ด้วยตัวเองและสามารถเข้าใจได้เท่านั้น
- ครูไม่ควรเข้ามามีอิทธิพลต่อการทำงานและการแสดงออกของเด็ก
- หน้าที่ของครูคือ สังเกตดูความพร้อมของเด็กและช่วยให้เด็กพัฒนาไปตามวัยเท่านั้น

กระบวนการเรียนการสอนแบบที่เรียกว่า "เด็กเป็นศูนย์กลาง" (Child Centered-movement) จัดอยู่ในแนวคิดของการศึกษาแบบโปรเกรสซีฟ ที่ว่าความสำคัญของการเรียนรู้ทางศิลปะ

คือกระบวนการเรียนการทำงาน (Process) มิใช่ผลงานของศิลปะ (Product) ความเชื่อนี้เกี่ยวข้องกับเรื่องของความคิดสร้างสรรค์ เด็กเรียนรู้พัฒนาการจากการทำสิ่งต่างๆ ประสบการณ์ที่ได้จากการกระทำนั้นมิใช่ผลสำเร็จของงาน นั่นคือผลสำเร็จของงานมิใช่หัวใจของการเรียนรู้ เพราะฉะนั้นจุดประสงค์ของการเรียนศิลปะควรจะเน้นว่า เด็กทำอย่างไร มิใช่เด็กทำอะไร

บทบาทครูคือ ผู้สร้างแรงกระตุ้นให้เด็กอยากทำงาน (Motivate) ครูมีหน้าที่ให้กำลังใจ (Encourage) และมีหน้าที่ส่งกำลังเสริม (Reinforce) แก่เด็กในการเรียนศิลปะ

อำเภอ ทิรณสาร (2532:1-2) กล่าวว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง คือการจัดเตรียมเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความพร้อมและความสนใจของผู้เรียน ผลที่ได้รับคือการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนสูงมาก เพราะผู้เรียนมีความสนใจสูง อันเนื่องมาจากเรื่องที่ครูสอนนั้นเป็นเรื่องที่ตนสนใจ ดังนั้นการจะจัดกิจกรรมที่ได้ผลดีจึงต้องอาศัยวินัยและความพร้อมหลายประการ อาทิเช่น ความรู้ ความสามารถของครูเฉพาะเรื่องนั้นๆ ความพร้อมของวัสดุ อุปกรณ์ เพราะในกิจกรรมบางอย่างถ้าท้องถิ่นหรือโรงเรียนมีข้อจำกัด ก็ทำให้เกิดความลำบากในการจัดเตรียมเป็นอย่างมาก อีกทั้งความสนใจของผู้เรียนอาจสนใจเฉพาะบางเรื่อง ในขณะที่หลักสูตรระบุกิจกรรมการสอนศิลปะไว้อย่างกว้างขวางซึ่งครูจะต้องจัดการสอนให้ครอบคลุมทั้งหมด

หากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางท่ามกลางความไม่พร้อมต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา จะเห็นว่าการคำนึงถึงผู้เรียนเป็นองค์ประกอบหลักในการจัดการเรียนการสอน ก็ยังมีความสำคัญอยู่มาก ครูจึงควรคิดหาวิธีการนำความคิด ความพร้อม ความรู้สึกของนักเรียนมาประมวลเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนภายในโครงสร้างของหลักสูตร ซึ่งมีการกำหนดไว้แล้ว

ชัยณรงค์ เจริญพานิชกุล (2532:5) กล่าวว่าการสอนศิลปะ ควรจะเกี่ยวโยงเน้นหลักไปยังสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวเด็ก ความเจริญเติบโตที่เกิดขึ้นกับเด็กและความรู้สึกด้านอารมณ์ของเด็กมากกว่าที่จะมุ่งเฉพาะไปที่ผลงานของเด็กที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม (The Finished Product) ที่เป็นพัฒนาการของเด็กมากกว่า

วิรุณ ตั้งเจริญ (2532:256-257) กล่าวว่า วุฒิภาวะความพร้อมของผู้เรียน เป็นเงื่อนไขสำคัญอย่างยิ่งในการเรียนทัศนศิลป์ เพราะการจัดการศึกษาให้กับเด็กแต่ละวัย หรือแต่ละ

กลุ่มได้ฝึกปฏิบัตินั้น จำเป็นต้องพิจารณาถึงความพร้อมตามวุฒิภาวะของผู้เรียน ในการฝึกปฏิบัติทางศิลปะของเด็กนั้น มีลักษณะของการพัฒนาอย่างต่อเนื่องแบบค่อยเป็นค่อยไป มิใช่มุ่งฝึกฝนทางทักษะอย่างเข้มข้นเหมือนศิลปิน ดังนั้นการปฏิบัติกิจกรรมทางศิลปะของเด็ก จึงไม่ควรมุ่งหวังผลคุณภาพทางศิลปะโดยด้านเดียว แต่ควรมุ่งพัฒนาบุคคลิกทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคมตามวิถีทางการศึกษาไปพร้อมกัน

วิธีสอนศิลปะศึกษา

วิธีการหรือเทคนิคการสอนวิชาศิลปะศึกษา จะมีกระบวนการและแนวปฏิบัติเฉพาะในการจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและพัฒนาการด้านต่างๆ รายละเอียดของวิธีสอนศิลปะศึกษา จึงแตกต่างไปจากการสอนวิชาสามัญทั่วไป วิธีสอนศิลปะศึกษาที่นิยมใช้อยู่ในปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้ (นิรมล สวัสดิบุตร ตีรณสาร 2525 : 108 - 124 ชลอ พงษ์สามารถ 2526 : 65 - 66 วิรุณ ตั้งเจริญ 2526 : 119 - 121)

1. วิธีสอนแบบบรรยาย (lecture) เป็นการสอนที่ครูใช้วิธีบอกเล่า บรรยายให้เห็นทฤษฎีทางศิลปะ ขั้นตอนการทำงานหรือผลงานทางศิลปะ อาจมีตัวอย่างประกอบการบรรยายในจุดต่างๆแต่ไม่มีการลงมือปฏิบัติ วิธีนี้เป็นการสอนที่มีครูเป็นศูนย์กลาง เหมาะแก่การให้ความรู้ผู้เรียนก่อนการลงมือปฏิบัติกิจกรรม
2. วิธีสอนแบบแบ่งกลุ่มอภิปราย (discussion) เป็นการสอนที่ครูแบ่งกลุ่มผู้เรียนออกเป็นกลุ่มย่อย เพื่อให้ค้นคว้าข้อมูลตามหัวข้อที่ครูกำหนด กลุ่มจะเป็นผู้นำเสนอผลการค้นคว้าแก่ชั้นเรียน และครูจะเป็นผู้ตรวจสอบข้อมูล ลักษณะการนำเสนอ และสรุปเพื่อให้ชั้นเรียนได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ครูตั้งไว้ วิธีนี้เป็นการสอนที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เหมาะแก่การสอนในส่วนที่เป็นทฤษฎีและความรู้ทางศิลปะ
3. วิธีสอนแบบสาธิต (demonstration) เป็นการสอนที่ครูแสดงวิธีการปฏิบัติหรือการทำกิจกรรมทางศิลปะหลายวิธี ขณะสาธิตจึงต้องมีการบรรยายประกอบ เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์กว้างและมีทางเลือกที่สามารถนำมาปฏิบัติด้วยตนเองได้ วิธีนี้เหมาะสำหรับการให้หลักปฏิบัติกิจกรรมที่มีขั้นตอนค่อนข้างจะซับซ้อน
4. วิธีสอนแบบให้ผู้เรียนทดลอง (experimentation) เพื่อให้ผู้เรียนได้ทดลอง

หาประสบการณ์ตรงด้วยตนเองในด้านการใช้เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ เทคนิค วิธีการ และรูปแบบใหม่ๆ ซึ่งผู้เรียนอาจทดลองทำตามแบบหรือทดลองสร้างสรรค์ผลงานที่แปลกใหม่ก็ได้ การสอนวิธีนี้ควรใช้เมื่อการสาธิตสิ้นสุดลง หรือเมื่อต้องการให้ทำกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์

5. วิธีสอนที่ให้ผู้เรียนแสดงออกได้อย่างอิสระ (free expression) เพื่อให้ผู้เรียนแสดงออกได้อย่างอิสระ ครูจะเป็นผู้เสนอแนะ กระตุ้น และให้กำลังใจ เปิดทางเลือกกว้างและส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เพื่อให้ผู้เรียนได้คิดค้นงานศิลปะในรูปแบบที่ตนถนัดและสนใจได้ วิธีนี้เหมาะแก่การสอนเมื่อผู้เรียนผ่านขั้นตอนของการเรียนด้วยวิธีบรรยาย อภิปราย สาธิต และทดลองมาแล้ว

6. วิธีการสอนแบบวิเคราะห้และวิจารณ์ผลงานศิลปะ (critic) วิธีนี้นำเสนอหลักเกณฑ์การวิเคราะห้และวิจารณ์งานศิลปะ ผูกให้ผู้เรียนวิเคราะห้และวิจารณ์งานศิลปะอันจะทำให้ผู้เรียนมีทักษะในการนำความรู้และหลักการทางศิลปะไปใช้วิเคราะห้วิจารณ์ และปรับปรุงผลงานของตนและผู้อื่นได้ วิธีนี้เหมาะแก่การสอนในขั้นสุดท้าย เมื่อผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมทางศิลปะเสร็จสิ้นลง

7. วิธีสอนโดยพาผู้เรียนไปศึกษานอกสถานที่ (field trip) เป็นการสอนที่ครูจะพาผู้เรียนไปมีประสบการณ์ทางศิลปะนอกเขตโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรง ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการเรียนรู้ที่น่าสนใจและตื่นเต้น วิธีนี้เหมาะแก่ผู้เรียนที่มีความรู้พื้นฐานทางศิลปะเพียงพอที่จะรับรู้ และเข้าใจในสิ่งที่นำไปศึกษา

ครูสอนศิลปศึกษาควรเลือกใช้วิธีสอนแต่ละวิธี ให้เหมาะสมสอดคล้องกับกิจกรรมและเนื้อหาวิชาแต่ละส่วน ซึ่งเนื้อหาของวิชาศิลปศึกษาแต่ละกิจกรรม อาจเหมาะกับวิธีหรือเทคนิคการสอนต่างแบบกัน ครูจึงต้องพิจารณาเลือก และเตรียมวิธีหรือเทคนิคการสอนให้เหมาะสมกับกิจกรรมนั้นๆ

การเรียนการสอนศิลปศึกษา มุ่งให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติแสวงหาความรู้โดยการศึกษาค้นคว้าและทดลองด้วยวัสดุ วิธีการที่หลากหลาย ทำให้ผู้เรียนได้ผ่านขั้นตอนของการคิด การทำ และการแก้ปัญหาด้วยตนเองอยู่ตลอดเวลา เท่ากับเป็นการจัดประสบการณ์ในการเรียนรู้ผ่านกระบวนการต่างๆ อันจะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในศิลปะได้อย่างแท้จริง ดังนั้นกระบวนการจึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการสอนศิลปศึกษา ดังที่ ทินกร บัณฑุล (2531:69) กล่าวว่า การจะทำสิ่งใดให้เป็นรูปร่างขึ้นมาได้นั้น ต้องเริ่มต้นด้วยการคิด การตัดสินใจและการ

ลงมือทำตามลำดับ กระบวนการคิดนั้นเกิดขึ้นจากสิ่งที่เคยได้เห็น ได้สัมผัส หรือได้จินตนาการ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วเชื่อมประสานประสบการณ์ให้เกิดความคิดใหม่มีการตัดสินใจ และอาจต้องปรับเปลี่ยนความคิดบ้างตามสภาพการณ์แล้วจึงตัดสินใจปฏิบัติตามความคิด ซึ่งในขณะปฏิบัติ นั้นความคิด การตัดสินใจจะย้อนกลับไปกลับมา พร้อมกับการกระทำโดยอัตโนมัติจนผู้ทำแทบไม่รู้สึกรู้ว่า ได้ตัดสินใจทำอะไรลงไป กระบวนการเหล่านี้มีคุณประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ผู้ที่ฝึกบ่อยๆจะใช้ ประสบการณ์นี้มาคาดคะเนสิ่งที่กำลังจะทำได้ถูกต้องตรงตามความจริงมากที่สุด ซึ่งในเรื่องเดียวกันนี้ วิรุฒ ตั้งเจริญ (2532:246-247) กล่าวว่า การที่เด็กได้เสนอความรู้สึกนึกคิด และสามารถเฉพาะตนผ่านงานศิลปะออกมานั้นเป็นที่ยอมรับกันว่า เป็นกระบวนการอันสำคัญที่จะลด ความคับข้องใจในด้านต่างๆของเด็กลง บทเรียนที่เด็กได้จากการลองผิดลองถูกและแก้ไขปัญหา ในขณะที่สร้างงานศิลปะนับเป็นสิ่งที่ถูกที่ควรสำหรับการจัดกิจกรรมศิลปะ มีผู้กล่าวว่า "ไม่มีใครที่จะล้มเหลวในการสร้างศิลปะ" เพราะเด็กจะได้รับการสนับสนุนให้ค้นหาวិธีการแก้ปัญหาในขณะที่ สร้างสรรค์งานอยู่ตลอดเวลา ไม่มีวิถีทางที่จะล้มเหลวหรือเป็นทางตันสำหรับเด็กเลย ซึ่งลักษณะ การแสดงออกเช่นนี้ ย่อมสร้างเสริมให้เกิดความมั่นใจ และพร้อมจะแสวงหาหรือมองปัญหาที่ กว้างขวางขึ้นด้วยการแสดงออกในลักษณะเฉพาะตัว เป็นทัศนคติที่ติดต่อการทดลองฝึกปฏิบัติทาง ศิลปะ เป็นวิธีการที่สนับสนุนให้เด็กได้ยอมรับความผิดพลาดด้วยตนเอง และพยายามต่อไปอีกด้วย วิธีการใหม่ๆ ทำให้เด็กมีการตัดสินใจและความมั่นใจที่ดี

จะเห็นได้ว่าการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษานั้น ครูสามารถเลือกใช้วิธีสอน ต่างๆได้หลายวิธี และเมื่อผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมทางศิลปะ ย่อมต้องผ่านกระบวนการต่างๆที่ทำให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง จึงเท่ากับเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถ ในการคิด การทำ และการแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา

การสอนศิลปะแบบวิจารณ์

เนื้อหาวิชาศิลปะกับชีวิต 3-4 (ในภาคผนวก) มีคำอธิบายรายวิชาเกี่ยวกับการวิจารณ์ ศิลปะอยู่ส่วนหนึ่ง ซึ่งการสอนวิจารณ์นั้นตามทัศนะของผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจารณ์ (อ้างใน อ้อสทินส์ พลศรี 253 : 67) มีความเห็นว่าควรจะมีเนื้อหาที่ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ กระบวนการทางความรู้ และคุณค่าอยู่ในตัวของมันเอง ซึ่งตรงกับทัศนะของ มชลินัตร เอื้ออานันท์ (2529:4) ที่ได้อธิบาย ไว้ว่าเนื้อหาวิชาจะต้องประกอบด้วยหน่วย 3 หน่วย คือ ความรู้ กระบวนการทางความรู้ และ

คุณค่า ความรู้ คือ ความเข้าใจอันลึกซึ้งของผู้เรียนซึ่งเป็นผลที่ผู้เรียนจะได้รับจากเนื้อหา กระบวนการทางความรู้ คือ วิถีทางหรือหนทางซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้ขึ้น และคุณค่า คือ ความเชื่อของคนแต่ละกลุ่มแต่ละชาติ ในเรื่องของสิ่งที่เป็นนามธรรมและสอดคล้องกับความเห็นของ คล๊าก และ ซิมเมอร์แมน (Clark, Gilbert and Enid Zimmerman.1981:53-55) ที่เสนอว่า การเรียนการสอนศิลปศึกษา ควรจะให้ประสบการณ์แก่ผู้เรียนอย่างครบถ้วนในเนื้อหาที่ประกอบด้วยความรู้ ความเข้าใจ และทักษะ ตามแนวเนื้อหาที่เป็นประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ศิลปะปฏิบัติ และการวิจารณ์

การสอนแบบวิจารณ์ศิลปะที่ช่วยพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้เป็นไปตามความคาดหวัง คือ มุ่งพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีงาม ทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ และสังคมไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ นิพนธ์ ทวีกาญจน์ (2530:69) ที่ว่า การฝึกเด็กให้รู้จักวิจารณ์งานของตนเองหรืองานของผู้อื่น จะทำให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตัวเอง มีความเป็นอิสระที่จะคิด ทำให้กระบวนการทางความคิดสร้างสรรค์พัฒนายิ่งขึ้น และ จำเนียร ช่วงโชติ (2519:15) ได้กล่าวไว้ว่า การรู้จักจัดระเบียบความคิดให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งมีทั้งการแยกแยะให้เห็นข้อแตกต่างและการสรุปให้เห็นความคล้ายคลึงของสิ่งต่างๆ ทำให้ผู้เรียนมีความคิดรวบยอดสมบูรณ์ ซึ่งมีความเห็นสอดคล้องกับ เลิศ อานันทนะ (2518:57-66) ที่กล่าวว่า การวิจารณ์ เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงแนวคิดและวิธีการใหม่ๆ ฝึกหัดให้มีความคิดอ่านลึกซึ้ง สามารถแก้ปัญหาและแสดงความคิดเห็นในวิถีทางที่ถูกต้อง รู้จักเปรียบเทียบแยกแยะ และประเมินผลงานศิลปะที่แสดงออกมาในรูปของความคิดสร้างสรรค์

การสอนแบบวิจารณ์ศิลปะ เป็นวิธีการสอนวิธีหนึ่งที่มีคุณค่าสูง ดังที่ ลีวิส (Leavis. 1979:82) ได้กล่าวไว้ว่า "เมื่อใดที่การวิจารณ์เสื่อม เมื่อนั้นกลไกทั้งหลายของความคิดก็จะเสื่อมไปด้วย" การวิจารณ์ศิลปะจึงเป็นกิจกรรมทางศิลปะอย่างหนึ่ง ที่สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือของการปลูกฝังทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ ความใฝ่ฝัน อุดมคติและอุดมการณ์ในสังคมต่างๆของชุมชนมนุษย์ได้เป็นอย่างดี

ความรู้พื้นฐานเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการวิจารณ์งานศิลปะ เพราะการวิจารณ์จำเป็นต้องอาศัยเหตุผลที่สนับสนุนข้อสรุปในการประเมินคุณค่าของงานศิลปะแต่ละชิ้นซึ่งการวิจารณ์จะสมเหตุสมผลมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับความรู้พื้นฐานของแต่ละคนนั่นเอง ดังที่จำเนียร ช่วงโชติ (2519:15) ให้ความเห็นว่าการคิดหาเหตุผลของคนนั้น ย่อมต้องอาศัยความรู้เดิม ถ้าความรู้เดิม

ของใครมาก ถูกต้อง ก็ย่อมคิดหาเหตุผลได้ถูกต้อง

ขั้นตอนการสอนแบบวิจารณ์ หมายถึงขั้นตอนที่จะต้องปฏิบัติในการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะตามแนวความคิดของเฟลด์แมน ซึ่งจะต้องปฏิบัติเรียงตามลำดับจากง่ายไปหายาก ดังรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การบรรยาย ผู้วิเคราะห์งานศิลปะจะสำรวจดูสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏแก่สายตาในทันทีทันใดที่ผู้ไปเห็นงานศิลปะชิ้นนั้น และวิเคราะห์ถึงเทคนิค วิธีการ ที่ผู้คิดว่าเป็นวิธีการ หรือเทคนิคใช้ในการสร้างงานศิลปะชิ้นนั้น

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์โครงสร้าง ผู้วิเคราะห์จะเชื่อมโยงสัมพันธ์สิ่งๆ ที่ผู้วิเคราะห์ได้สำรวจไว้ในขั้นแรก คุณภาพของเส้น สี รูปร่าง รูปทรง ซึ่งจะเป็น "ข้อมูล" ให้กับการตีความและตัดสินผลงานต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การตีความ ผู้วิเคราะห์จะกล่าวหรือแถลงถึงความหมายของผลงานศิลปะที่มีต่อตน ความหมายของศิลปะในที่นี้ หมายถึงความหมายของศิลปะที่มีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์โดยทั่วไป ในขั้นตอนนี้ผู้วิเคราะห์อาจหาข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับความคิด หรือหลักการที่ทำให้ผลงานศิลปะชิ้นนั้นมีผลด้านความคิดเห็นของผู้วิเคราะห์เช่นนั้น

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินหรือตัดสินงานศิลปะ เป็นขั้นตอนที่จำเป็นต้องมีการสืบสวนตรวจสอบถึงเจตนา และผลที่เกิดของงานศิลปะชิ้นนั้น โดยการเปรียบเทียบกับงานศิลปะชิ้นอื่นที่คล้ายคลึงกัน โดยพิจารณาว่ามีความเหมือนหรือต่างกับงานศิลปะชิ้นอื่นในยุคคลมัยเดียวกันเช่นไร เฟลด์แมน เน้นว่า การที่จะตัดสินงานศิลปะอย่างมีสุนทรียภาพนั้น จะต้องมิเหตุผลและใช้หลักเกณฑ์อย่างมีคุณธรรม เพราะการตัดสินนั้นเป็นการปฏิบัติที่สูงส่ง

พินพงษ์ กุลนิศาล (2532:10) กล่าวถึงจุดประสงค์ของการวิจารณ์ศิลปะในระดับมัธยมศึกษาว่าเป็นการวิจารณ์เพื่อเพิ่มวุฒิภาวะทางสุนทรียศาสตร์ (aesthetic maturity) และทางศิลปะแก่นักเรียนโดยไม่จำเป็นต้องทำได้ถึงขั้นประเมินค่าเพื่อตัดสินผลงาน ผู้ที่มีบทบาทมากคือครูศิลปะ ซึ่งควรเป็นคนที่มีความตระหนักถึงวงการศิลปะและติดตามความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ขณะเดียวกันก็สามารถสวมบทบาทของนักวิจารณ์ที่ดีด้วย เพราะการวิจารณ์ประเภทนี้เป็นไปเพื่อเร้าความสนใจและกระตุ้นให้เกิดการปรึกษาหารือกันโดยไม่หวังผลสัมฤทธิ์เลิศเลอใด ๆ

มะลิฉัตร เอื้ออานันท์ (2529:93,106) กล่าวว่า ครูควรจะวางแผนในด้านของการแก้ปัญหาเพื่อให้เด็กได้เรียนที่จะหาหนทางแก้ไข โดยเน้นความสำคัญในการพัฒนาความ

ละเอียดรอบคอบของการวิเคราะห์ทางสายตา และเรียนรู้การตัดสินใจทางวิภาษวิธีของเด็กเป็นสำคัญซึ่งจะเป็นการช่วยนำเด็กไปสู่ความเฉียบไวในการรับรู้และการเห็นอย่างมีสุนทรียภาพ โดยครูพยายามนำคำถามที่ให้ผลงานศิลปะเป็นจุดศูนย์กลางของความรับรู้ของเด็ก คือรับรู้ประเภทของผลงาน และรับรู้ส่วนประกอบต่าง ๆ ที่อยู่ในผลงานนั้น ซึ่งบางคนอาจรับรู้ได้ดีกว่าบางคน เห็นในสิ่งที่บางคนมองข้ามไป ครูสามารถถามนักเรียนและให้โอกาสแบ่งปันการรับรู้ให้กันและกัน คนที่มีการรับรู้ที่แหลมคมกว่า ก็จะช่วยนำบุคคลอื่นให้เกิดการปรับปรุงการรับรู้ของตนเองด้วย สิ่งเหล่านี้ครูผู้วางแผนกิจกรรมจะต้องคำนึงถึงและไตร่ตรองอย่างรอบคอบ

จะเห็นได้ว่าการจัดการเรียนการสอนที่จะให้เกิดประสิทธิภาคนั้น จำเป็นที่จะต้องอาศัยวิธีการหรือกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งเป็นพฤติกรรมร่วมกันระหว่างครูกับนักเรียน จัดทำขึ้นเพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้และประสบการณ์ตามความมุ่งหมายของการสอน

เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ เป็นวิธีการที่ทำให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการจัดระบบการเรียนการสอนจึงได้มีนักการศึกษาต่าง ๆ ได้เสนอรูปแบบ การจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบไว้ดังนี้

1. ระบบการเรียนการสอนของกลาสเซอร์ (Glasser, 1982 อ้างใน สงัด อุตรานนท์ 2526: 11) ได้เสนอรูปแบบของการเรียนการสอนแบบง่าย ๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับและถูกนำไปอ้างอิงโดยนักการศึกษาหลายคน เช่น คิบเลอร์ เบคเกอร์ และไมล์ (Kibler, Becker and Miles, 1974) และ เดอร์เซคโก (De Decco 1968) เป็นต้น ในรูปแบบของระบบการเรียนการสอนที่นำโดย กลาสเซอร์ จะประกอบด้วยองค์ประกอบห้าส่วนคือ

1. จุดประสงค์ของการสอนในการสอนทุกครั้งจำเป็นต้องกำหนดจุดมุ่งหมายไว้ชัดเจน เพื่อจะได้ช่วยให้กำหนดองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ตามมาได้สะดวก

2. การประเมินสถานะของผู้เรียนก่อนสอน เป็นการตรวจสอบดูว่า ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถเพียงพอแล้ว ก็ดำเนินการสอนต่อไปได้ แต่ถ้าหากพบว่าผู้เรียนยังมีพื้นฐานไม่เพียงพอก็จำเป็นต้องให้ความรู้พื้นฐานแก่ผู้เรียนเสียก่อน

3. การจัดระบบการเรียนการสอน เป็นขั้นที่ผู้สอนจะต้องตัดสินใจเลือกดำเนินการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ หรือเกิดความเปลี่ยนแปลงไปสู่จุดหมายปลายทางที่ตั้งไว้

4. การประเมินผล เป็นขั้นที่ดำเนินต่อจากกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อจะได้ทราบ

ว่าผู้เรียนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด

5. ข้อมูลย้อนกลับ เป็นการนำผลที่ได้จากการประเมินไปประกอบการพิจารณาแก้ไข การดำเนินงานในส่วนที่ 1, 2 และ 3 หากพบว่าส่วนไหนยังมีข้อบกพร่องก็จะต้องทำการปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

คิบเลอร์ (Kibler) และคนอื่น ๆ ได้เสนอว่าโดยทั่ว ๆ ไปนั้น การเรียนการสอน น่าจะมีรูปแบบดังนี้ (Kibler et al. 1970:44-53)

1. จุดมุ่งหมายในการเรียนการสอน ได้แก่ผลผลิตทางการเรียนการสอนที่มุ่งหวังจะให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน ภายหลังจากที่ได้เรียนเสร็จสิ้นไปแล้ว ซึ่งจุดมุ่งหมายนี้จะต้องเป็นจุดมุ่งหมายที่ครอบคลุมทั้ง พฤติกรรมทางด้านสติปัญญา (cognitive domain) ด้านจิตใจ (affective domain) และด้านการปฏิบัติ (psychomotor domain)
2. การวัดพฤติกรรมพื้นฐาน ได้แก่ การตรวจสอบความพร้อม ความรู้พื้นฐาน และทักษะเบื้องต้นของผู้เรียนก่อนทำการสอนจริง
3. การจัดกระบวนการเรียนการสอน ได้แก่การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียน โดยเริ่มตั้งแต่พฤติกรรมที่เป็นพื้นฐานก่อน และดำเนินการต่อเนื่องจนกว่าพฤติกรรมปลายทางของการเรียนการสอนจะบรรลุหรือเป็นไปอย่างราบรื่น
4. การประเมินผลรวม ได้แก่ การประเมินผลเพื่อตรวจสอบดูว่า การเรียนการสอนบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายเพียงใด จุดมุ่งหมายที่ระบุเอาไว้สูงเกินไปหรือไม่ วิธีการจัดการเรียนการสอนเหมาะสมเพียงใด ฯลฯ

กาเย่และบริคส์ (Gayne and Briggs) ได้เสนอรูปแบบของระบบการเรียนการสอนเอาไว้เป็นขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์และระบุความต้องการ
2. การกำหนดเป้าหมายและจุดประสงค์ในการเรียนการสอน
3. การระบุทางเลือกต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การตอบสนองความต้องการ
4. การวางรูปแบบส่วนประกอบต่าง ๆ ของระบบการเรียนการสอน
5. การวิเคราะห์ทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ในการเรียนการสอน ทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว

และข้อจำกัดต่าง ๆ

6. การปฏิบัติเพื่อกำจัดข้อจำกัดต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไป
7. การเลือกหรือพัฒนาวัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน
8. แบบวัดผลความก้าวหน้าของผู้เรียน
9. การทดลองยุทธวิธีในการจัดการเรียนการสอน และการประเมินผลเพื่อปรับปรุง
10. การแก้ไขและปรับปรุงวิธีการในการจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล
11. การประเมินผลขั้นสุดท้าย .
12. การนำรูปแบบการจัดการเรียนการสอนไปใช้ปฏิบัติจริง (Gagne & Briggs 1978:209-228)

การจัดการเรียนการสอนนับว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะจะมีผลกระทบโดยตรงถึงประสิทธิภาพของหลักสูตรด้วย เพราะเหตุที่ว่าการสอนของอาจารย์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่จะทำ ให้ผู้เรียนได้รับความรู้ได้มีคุณสมบัติและทัศนคติตามที่ผู้สร้างหลักสูตรมุ่งหวังไว้ (สมิทร คุณานุกร 2520:136)

โบก (Bogue) ได้เสนอแนะเอาไว้ว่าในการเรียนการสอนให้ได้ผล อาจารย์ต้องคำนึงถึงความคิดรวบยอด (Concepts) สี่ประการ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. การเรียนรู้นั้นเป็นกระบวนการที่มุ่งพัฒนาความมีเสริภาพทางสติปัญญา ฉะนั้น อาจารย์จะต้องให้เสริภาพแก่ผู้เรียนในการแสดงความคิดเห็นหรือใช้สติปัญญาของเขาเองอย่างเต็มที่
2. การเรียนรู้นั้นเป็นกระบวนการเฉพาะตัว เนื่องจากว่าผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งความสนใจ และแบบแผนของการเรียนรู้ ฉะนั้นอาจารย์จึงต้องระลึกไว้เสมอว่าไม่มีวิธีการสอนใดที่จะใช้ได้ดี สำหรับผู้เรียนทุกคน
3. การเรียนรู้นั้นเป็นกระบวนการที่มีชีวิตชีวา ฉะนั้นผู้สอนจึงจำเป็นต้องช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสปะทะสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้อยู่เสมอ
4. การเรียนรู้วิธีการเรียน เป็นสิ่งสำคัญกว่าการเรียนรู้เนื้อหาวิชา ฉะนั้นผู้สอนจึงไม่ควรมุ่งสืบทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนอยู่ตลอดเวลา (Bogue 1947:150)

กาเย่ (Gagne) ได้กล่าวไว้ว่า ในการสอนบทเรียนแต่ละครั้งนั้น อาจารย์ควรจะได้

จัดเหตุการณ์ในการเรียนการสอน (instructional events) ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ได้รับความสนใจของผู้เรียน
2. แจ้งให้ผู้เรียนทราบถึงจุดมุ่งหมายในการสอน
3. ทบทวนสิ่งที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ไปแล้ว
4. เสนอสิ่งเร้าในการเรียนการสอน
5. ให้นำทางการเรียนรู้แก่ผู้เรียน
6. ให้ผู้เรียนได้แสดงพฤติกรรมที่แสดงว่าได้เกิดการเรียนรู้ขึ้นแล้วออกมา
7. แจ้งผลการแสดงพฤติกรรมกลับไปให้ผู้เรียนทราบเพื่อแก้ไข
8. ประเมินพฤติกรรม
9. ช่วยให้ผู้เรียนได้จดจำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว และสามารถถ่ายโยงไปสู่สิ่งที่จะเรียนรู้ใหม่ได้ (Gagne 1968:93-114)

คิบเลอร์ และคณะ (Kibler et al.) ได้เสนอแนะหลักการในการจัดการเรียนการสอนเอาไว้ดังนี้

1. การเตรียมตัวก่อนการเรียนรู้ก่อนที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่นั้น ผู้เรียนควรจะได้มีความรู้ อันถือว่าเป็นพื้นฐานที่จำเป็นมาก่อนแล้ว และผู้เรียนควรจะได้รับ การ "อุ่นเครื่อง" (Warm-up) เสียก่อนด้วยการแจ้งให้ผู้เรียนรู้ว่า ความรู้เดิมอะไรบ้างที่จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้สิ่งใหม่ และความรู้เดิมอะไรบ้างที่อาจมาขัดขวางการเรียนรู้ใหม่
2. การจูงใจผู้เรียนให้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการเลือกเนื้อหาบทเรียนที่อยู่ในความสนใจของผู้เรียน และหรือการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ จะเพิ่มความสนใจใคร่เรียนมากขึ้น ส่วนการกำหนดกิจกรรมหรืองานต่างๆ ให้ผู้เรียนทำ ควรจะมีลักษณะที่ทำให้เขารู้สึกมั่นใจว่าจะกระทำให้สำเร็จลงไปได้
3. การให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเห็นพฤติกรรมปลายทางเป็นแบบอย่าง การให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเห็นตัวอย่างพฤติกรรมที่ถือว่าประสบผลสำเร็จหรือน่าพอใจ จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ด้วยการเลียนแบบพฤติกรรมที่ถือว่าประสบผลสำเร็จหรือน่าพอใจ จะช่วยทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยการเลียนแบบพฤติกรรมนั้นตามไปด้วย
4. การตอบสนองอย่างมีชีวิตชีวา การทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชั้นเรียนควรเป็นเรื่องของ

ผู้เรียนเป็นหลัก เพราะผู้เรียนจะเรียนรู้จากสิ่งที่เขาได้ลงมือกระทำเอง หนีจากสิ่งที่ผู้สอน ๗
ได้กระทำไม่

5. การแนะนำ ในการแสดงพฤติกรรมที่เป็นการเรียนรู้ใหม่นั้น ผู้เรียนควรจะได้รับ
คำแนะนำช่วยเหลือจนกระทั่งเขาสามารถแสดงพฤติกรรมนั้นได้เองโดยลำพัง

6. การฝึกปฏิบัติในการเรียนการสอนนั้น ผู้เรียนควรจะได้รับโอกาสที่จะปฏิบัติ
พฤติกรรมต่าง ๆ ที่เรียนรู้ใหม่บ่อย ๆ ครั้ง

7. การแจ้งผลกลับไปให้ทราบในการแสดงพฤติกรรมที่เป็นการเรียนรู้ใหม่แต่ละครั้ง
นั้น ผู้เรียนควรจะได้รับทราบผลของการแสดงพฤติกรรมหรือการปฏิบัติงานของเขาโดยทันทีถ้าหาก
ปฏิบัติงานที่ได้ ผลดี การให้รางวัลจะเป็นตัวเสริมแรงทำให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมเช่นนี้อีก

8. การจัดลำดับขั้นตอนการเรียนรู้ในการเรียนการสอนนั้น เนื้อหาวิชาควรนำมาจัด
ในลักษณะที่จะให้ผู้เรียน เรียนจากง่ายไปยาก หรือจากสิ่งที่ใกล้ตัวไปยังสิ่งที่ไกลตัว การเรียนรู้
ให้สำเร็จก็จะได้ ดำเนินไปตามนั้น หากไม่แล้วผู้เรียนจะเกิดความเบื่อหน่ายได้

9. ความแตกต่างระหว่างบุคคล เนื่องจากว่าผู้เรียนแต่ละคนนั้นมีความแตกต่างกันใน
ด้านวิธีการเรียนรู้และอัตราในการเรียนรู้ ฉะนั้นประสบการณ์การเรียนรู้ที่จะจัดให้แก่ผู้เรียน จึง
ต้องจัดในลักษณะที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยวิธีการที่เขาถนัดและในอัตราที่เหมาะสม
กับความสามารถของผู้เรียนเอง

10. พฤติกรรมการสอนในชั้นเรียน ผู้สอนต้องระลึกอยู่เสมอว่า ทักษะในการกระตุ้น
ความสนใจการอธิบาย การให้คำแนะนำ การให้ตัวเสริมแรง ตลอดจนการบริการห้องเรียน
ล้วนแต่มีผลทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพแตกต่างกันออกไปทั้งสิ้น (Kibler et al.
1974:73-79)

การวัดผลประเมินผล

การวัดและประเมินผลทางศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ใช้หลักการประเมินผล
การเรียนตามระเบียบว่าด้วยการประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช
2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ซึ่งครูศิลปศึกษาต้องมีความรู้ความเข้าใจต่อระเบียบการ
ประเมินผลอย่างแจ่มชัด และจะต้องมีการประเมินผลก่อนเรียน การประเมินผลระหว่างเรียนและ
การประเมินผลปลายภาคเรียน การประเมินผลก่อนเรียนมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความรู้และ

ทักษะพื้นฐานทางศิลปศึกษาของผู้เรียน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอน หรือจัดกิจกรรมทางศิลปะให้เหมาะสมกับพื้นฐานของแต่ละบุคคล การประเมินผลระหว่างเรียนเพื่อปรับปรุงการเรียนของผู้เรียนและการสอนของครู และการประเมินผลปลายภาคเรียนเพื่อตัดสินผลการเรียน การประเมินผลในแต่ละครั้ง ครูศิลปศึกษาต้องอาศัยจุดประสงค์การเรียนรู้อาชีวศึกษาเป็นหลัก และต้องแจ้งให้นักเรียนทราบถึงจุดประสงค์ของการเรียนรู้ จำนวนครั้งของการสอบ จำนวนชิ้นงานที่จะให้ปฏิบัติและวิธีในการวัดและประเมินผล

การวัดผลประเมินผลทางศิลปศึกษามีลักษณะของการประเมินผลแตกต่างออกไปจากวิชาอื่นๆ ตามธรรมชาติของวิชา สิ่งที่ครูศิลปศึกษาน่าจะถือเป็นหลักในการประเมินผลนั้น ครูศิลปศึกษาควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการแห่งประสบการณ์ที่ผู้เรียนแต่ละคนได้รับระหว่างที่ทำการผลิตผลงานศิลปะนั้นๆ การประเมินผลจึงต้องคอยหมั่นสังเกตผลงานของนักเรียนและตัวนักเรียนด้วย จึงจะสามารถประเมินผลพัฒนาการของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง (สามัญศึกษา, กรม 2520:70) นั่นคือการวัดและประเมินผลทางศิลปศึกษา ก็คือการวัดพัฒนาการของผู้เรียนในด้านความคิดสร้างสรรค์ สุนทรียภาพ การรับรู้ อารมณ์ สติปัญญา สังคม และการวัดการพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาในด้านความรู้ ความเข้าใจ ความคิด ความซาบซึ้งในศิลปะ ทักษะ และการนำไปใช้ (ประกฤษสร นิยมธรรม 2523:50-53)

จึงอาจกล่าวได้ว่าการวัดและประเมินผลทางศิลปศึกษา มีลักษณะธรรมชาติเฉพาะวิชาที่แปลกไปจากวิชาสามัญทั่วไป ครูศิลปศึกษาจะต้องเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับนักเรียนและเข้าใจในธรรมชาติของวิชานี้อย่างแท้จริง (เลิศ อานันทนะ:2518) ฉะนั้นการออกข้อทดสอบเพื่อการวัดและประเมินผลทางศิลปศึกษา ครูศิลปศึกษาจึงควรเป็นผู้ออกข้อทดสอบเอง จึงจะทำให้การเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ในการดำเนินการด้านการวัดและประเมินผล นอกจากครูศิลปศึกษาจะปฏิบัติตามระเบียบว่าด้วยการประเมินผลตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และมีความเข้าใจในธรรมชาติของวิชาศิลปศึกษาแล้ว ปัจจัยที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง คือการเลือกใช้เครื่องมือหรือวิธีวัด และประเมินผลที่สอดคล้องกับธรรมชาติของวิชาด้วย

วิธีการวัดผลประเมินผลทางศิลปศึกษาที่นิยมใช้ในปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

วิธีที่ 1. การทดสอบ (Testing) เป็นวิธีวัดและประเมินผลที่สำคัญและใช้มากใน

การวัดพฤติกรรมทางสมอง (Cognitive Domain) การทดสอบวิธีนี้ช่วยให้ผู้สอนทราบถึงสมรรถภาพของผู้เรียน แต่วิธีนี้ไม่เหมาะสมกับการวัดและประเมินผลงานศิลปะของนักเรียน

วิธีที่ 2. การสังเกต (Observation) มีวิธีการวัดและประเมินผลดังนี้ คือ ครูศิลปศึกษาเป็นผู้สังเกตความตั้งใจของผู้เรียน ตั้งแต่การตั้งใจสนใจต่อการสอนของครูและตั้งใจปฏิบัติงานทั้งงานของตนและของกลุ่มจนสำเร็จ

วิธีที่ 3. การสัมภาษณ์ (Interview) มีวิธีการวัดและประเมินผลดังนี้ คือครูศิลปะและนักเรียนสนทนากันอย่างมีจุดหมาย ซึ่งจะทำให้ครูได้พบข้อเท็จจริงบางประการ เช่น บุคลิก ทัศนคติ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของผู้เรียน (ชโล พงษ์สามารถ 2526:113-114)

วิธีที่ 4. "เทคนิค 5 ระดับคะแนน" (The Five-Piles Technique) มีวิธีการวัดและประเมินผลดังนี้ คือครูศิลปศึกษานำผลงานของนักเรียนมาเปรียบเทียบกัน แล้ววางเรียงผลงานของนักเรียนตามคุณภาพของผลงานเป็น 5 กอง แล้วครูให้ระดับคะแนนตามคุณภาพของผลงานแต่ละกองนั้น วิธีการนี้ระดับคะแนนขึ้นอยู่กับความชอบและประสบการณ์ทางศิลปะของครูผู้สอน

วิธีที่ 5. "การประเมินผลโดยการสะสมคะแนนตามเกณฑ์" (Evaluation By cumulation of Scaled Criteria) มีวิธีการวัดและประเมินผลดังนี้ คือ ครูศิลปศึกษานำผลงานของนักเรียนมาเปรียบเทียบกันและให้คะแนนในแต่ละเกณฑ์ที่ตั้งไว้คือ (1) ความเป็นต้นแบบ (2) ความสมดุลย์ (3) พื้นผิว (4) ความขัดแย้ง (5) ความหลากหลาย (6) แสงเงา (7) ความสะอาด แล้วนำคะแนนสะสมในแต่ละเกณฑ์มารวมเป็นคะแนนตัดสินให้ระดับคะแนน วิธีการนี้ เหมาะสำหรับให้คะแนนเพื่อการตัดสินการประกวดผลงานศิลปะ

วิธีที่ 6. "การวิจารณ์" (The Critique) มีวิธีการวัดและประเมินผลดังนี้ คือให้นักเรียนเจ้าของผลงานอธิบายและวิจารณ์ผลงานศิลปะของตนเอง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในกลุ่มนักเรียน วิธีการนี้นักเรียนที่มีทักษะในการพูดดีจะได้เปรียบกว่านักเรียนที่ขาดทักษะในการพูด ครูจะต้องให้คะแนนด้วยความยุติธรรม

วิธีที่ 7. "การประชุมเป็นรายบุคคล" (Private Conference) เป็นวิธีการวัดและประเมินผลที่สืบเนื่องจากการวิจารณ์ มีวิธีวัดและประเมินผลดังนี้ คือครูศิลปศึกษาและนักเรียนจะประชุมเป็นรายบุคคล เพื่อให้นักเรียนเจ้าของผลงานมีโอกาสแสดงความคิดเห็นอธิบายถึงแนวความคิดและวิธีการสร้างผลงานศิลปะของตนเองอย่างเต็มที่ โดยไม่ได้รับการ

รบกวนจากผู้เรียนคนอื่น (Kobisz 1976:11-12)

ทั้งนี้วิธีการวัดและประเมินผลทางศิลปศึกษาไม่นิยมการนำผลงานศิลปะของผู้เรียนมาเปรียบเทียบกัน หากแต่พยายามวัดโดยให้เด็กแข่งขันกับตนเองว่าจะมีความก้าวหน้าทางการเรียนมากน้อยเพียงใด (เลิศ อำนันทะ 2523:29) และลำดับขั้นตอนของการวัดและประเมินผลทางศิลปศึกษา จะต้องคำนึงถึงความสามารถในการจดจำความรู้ทั่วไปทางศิลปะ ที่มาของแรงบันดาลใจของการสร้างผลงาน ทศนคติของผู้เรียน เทคนิคที่ใช้ในการสร้างผลงาน และความสามารถในการสร้างผลงานในขั้นต่อไป เกณฑ์ในการวัดและประเมินผลนี้จะต้องประกอบด้วย การสังเกต และสอบถาม เพื่อให้ทราบถึงความตั้งใจ ขอบเขตความลึกซึ้ง และทิศทางในการสร้างผลงานศิลปะนั้น ทั้งนี้จะต้องพิจารณาควบคู่ไปกับผลงานศิลปะนั้นด้วย (Kobisz 1976:13)

สรุปได้ว่าการดำเนินการด้านการวัดและประเมินผลทางศิลปศึกษา มีการประเมินผลก่อนเรียน การประเมินผลระหว่างเรียน และการประเมินผลปลายภาคเรียน การวัดและประเมินผลรายวิชาที่คนศิลปศึกษา จะมุ่งวัดและประเมินพัฒนาการและพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนการสอน วิชาที่คนศิลปศึกษาของผู้เรียนแต่ละคน โดยผู้สอนต้องใช้เครื่องมือหลายๆ อย่างในการวัด และติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ

การประเมินตนเอง

การประเมินตนเอง ในความหมายของการประเมินผล กู๊ด (Good 1959:209) ได้กล่าวว่าการประเมินผล เป็นการพิจารณาถึงหลักฐานในกรอบของค่ามาตรฐานที่กำหนด และในรูปของสถานการณ์ และเป้าหมายชื่อกลุ่มหรือบุคคลต้องการให้บรรลุผล ดังนั้นครูควรได้มีการประเมินผลการสอนของตน เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าและปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้อาจนำปัญหาข้อบกพร่องไปปรับปรุงแก้ไขการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และรวมทั้งนำผลการประเมินการสอนมาพิจารณาถึงความก้าวหน้าของการปฏิบัติงานได้ด้วย

สคริเวน (Scriven 1977:188) กล่าวว่า ในการประเมินการสอนของครู มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อการปรับปรุงตนเอง และเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการแนะนำอาจารย์ให้สามารถปรับปรุงการสอนได้

ในเรื่องแหล่งข้อมูลของการประเมิน นักศึกษาหลายท่านได้สรุปแหล่งข้อมูลที่สามาร

นำมาพิจารณาประสิทธิภาพการสอน คือผู้เรียน เพื่อนร่วมงาน ครูผู้สอนประเมินตนเอง ผู้บริหาร ผลการเรียนรู้ของผู้เรียน นอกจากแหล่งข้อมูลดังกล่าวแล้ว ควรพิจารณาถึงข้อมูลประเภทที่ไร้แรงสะท้อน (Non-Reactive Data) เช่น แผนการสอน รายงานประจำวิชา เครื่องมือประเมินผล เป็นต้น โดยนำมาใช้เป็นข้อมูลสำหรับประเมินด้วย (สมหวัง นิริยานุวัฒน์ 2524:80)

เครื่องมือประเมินผล ที่ใช้ในการประเมินทางด้านกระบวนการ (Process) และ ผลผลิต (Product) ส่วนมากนิยมใช้มาตราประมาณค่า (Rating Scale) Mchsens (1984) กล่าวว่ามาตราประมาณค่า เป็นกระบวนการที่จัดเตรียมขึ้นอย่างมีระบบ เพื่อใช้ในการรายงาน หรือจะบันทึกพฤติกรรมที่สังเกตได้ โดยสามารถบอกตำแหน่งหรือปริมาณของสิ่งที่สังเกตได้ ซึ่งจะใช้ก็ต่อเมื่อไม่สามารถหาเครื่องมืออื่นที่เหมาะสมกว่าได้ ผู้ที่ให้ความหมายในการทำงานนี้ คือ Travers (1955) และเทรฟเวอร์ ยังเพิ่มเติมว่าเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้สังเกตสามารถสรุปผลได้อย่างชัดเจน ภายใต้อาชีพที่ต้องการ

Good (1959) ให้ความหมายมาตราประมาณค่าว่า หมายถึงเครื่องมือสำหรับ ประเมินผลงาน ความคิดเห็น หรือลักษณะอื่นๆของบุคคล โดยเฉพาะลักษณะที่วัดได้ยาก ซึ่งผู้ ประเมินจะตัดสินให้ค่าตัวเลข เรื่องแสดงปริมาณของลักษณะที่ถูกประเมิน

วิเชียร เกตุสิงห์ (2530) ได้ให้ความหมายของมาตราประมาณค่าว่า หมายถึงแบบ วัดที่มีข้อคำถามหรือข้อความที่เกี่ยวกับเรื่องที่จะให้ผู้ใช้นิยาม พร้อมกับมีคำตอบที่แสดงความ เข้มของความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนั้น

มาตราประมาณค่า สามารถแบ่งได้หลายชนิด ตามคุณสมบัติของเกณฑ์ที่นำมาใช้ดังนี้ คือ

1. แบ่งตามประโยชน์การใช้ แบ่งได้ 3 ลักษณะ คือ

1) มาตรฐานวัดกระบวนการ (Process) เป็นมาตราประมาณค่าที่ใช้สำหรับวัดการ ปฏิบัติ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการวัดคุณภาพในแง่วิธีการ ขั้นตอนการดำเนินงาน ทักษะการดำเนินงาน เป็นสำคัญ

2) มาตรฐานวัดผลผลิต (Product) เป็นมาตราประมาณค่าสำหรับวัดในแง่ของคุณภาพ ของผลผลิตที่มีลักษณะนามธรรม เช่น ดี เลว เพียงใจ

3) มาตรฐานวัดเรื่องพัฒนาการ และบุคคลิกภาพทางสังคม เป็นมาตราประมาณค่า สำหรับวัดลักษณะทางจิตวิทยาอื่นๆ เช่น เจตคติ ลักษณะนิสัย ความเห็น เป็นต้น

2. แบ่งตามจุดมุ่งหมายของการประเมินได้ 3 ลักษณะ คือ

- 1) ใช้ประเมินตนเอง
- 2) ใช้ประเมินผู้อื่น
- 3) ใช้ประเมินทั้งตนเองและผู้อื่น

3. แบ่งตามรูปแบบคำตอบ (Response Formats)

มาตรฐานค่า ถือว่าเป็นเครื่องมือที่สร้างได้ง่าย ประหยัด และสามารถนำไปดัดแปลงใช้ได้อย่างกว้างขวาง ดังเช่น Cunningham (1986) ได้กล่าวว่า มาตรฐานค่า เป็นวิธีการประเมินบุคคลที่ได้รับความนิยมมากที่สุด และยังได้มีการนำมาตรฐานค่ามาใช้ในรูปของแบบสอบถามอย่างแพร่หลายในการวิจัย เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว กิลฟอร์ด (Guilford, 1954) และ Mchsens (1984) ได้จัดรูปแบบของมาตรฐานค่า เป็น 5 แบบ ดังนี้

1) แบบตัวเลข (Numerical scale) เป็นวิธีที่กำหนดสเกลเป็นตัวเลขพร้อมคำนิยามหรือคำอธิบาย แล้วให้ผู้ประเมินเลือกตัวเลขที่ตรงกับความเป็นจริง เช่นสเกลการให้ประเมินค่าของสภาพการทำงาน

5	หมายถึง	หนักมาก
4	หมายถึง	หนัก
3	หมายถึง	ปานกลาง
2	หมายถึง	เบา
1	หมายถึง	เบามาก

2) แบบกราฟิก (Graphic Scale) เป็นแบบที่ใช้อย่างกว้างขวางมากที่สุด เป็นการสร้างสเกลบนเส้นตรง แล้วให้ผู้ตอบทำเครื่องหมายบนเส้นตรงที่ได้ที่ตรงกับระดับความเข้มของสิ่งที่ประเมิน โดยที่สเกลจะแสดงคำอธิบายไว้

3) แบบสเกลมาตรฐาน (Standard Scale) แบบนี้สเกลที่จัดไว้ให้จะเป็นชุดมาตรฐาน ผู้ประเมินต้องนำสิ่งที่ต้องการประเมินค่า ไปเปรียบเทียบกับชุดมาตรฐานของสิ่งเดียวกันที่จัดไว้แล้ว แต่วิธีการนี้สร้างได้ลำบากเพราะต้องสร้างชุดที่เป็นมาตรฐาน จึงไม่นิยมใช้ ที่มีใช้ก็คือ การเปรียบเทียบคัดลายมือ

4) แบบแต้มสะสม (Rating by Cumulative points) แตกต่างจากแบบอื่น ที่วิธีการให้คะแนน ตัวอย่างหนึ่งของวิธีการนี้คือ การตรวจรายการ (Check-List)

5) แบบบังคับให้เลือก (Forced-Choice Ratings) เป็นแบบที่พัฒนาขึ้น

เพื่อประเมินบุคคล ผู้ประเมินจะถูกบังคับให้เปรียบเทียบลักษณะเป็นคู่ๆ แล้วบอกว่ามีลักษณะใดมากกว่า

ทักษะกระบวนการ

กระบวนการ ตามความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง ขบวนการแบบแผน วิธีการ หรือลำดับรายการ

กระบวนการ (Process) ในพจนานุกรมของเวบสเตอร์ หมายถึง วิธีการเฉพาะของการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เกี่ยวข้องกับการจัดลำดับขั้น หรือการดำเนินงาน

กระบวนการ ในความหมายของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ หมายถึงแนวทางดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีขั้นตอนซึ่งวางไว้อย่างเป็นลำดับตั้งแต่ต้นจนแล้วเสร็จตามจุดประสงค์ที่วางไว้

กระบวนการจึงหมายถึงการวางแผนดำเนินการ เพื่อกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เป็นผลสำเร็จ

ทักษะกระบวนการ เป็นชื่อเฉพาะและมีความหมายว่า เป็นกระบวนการปฏิบัติหรือกระบวนการทำงานที่ครบขั้นตอน นับแต่เริ่มแรกจนงานแล้วเสร็จเป็นอย่างดี มีคุณภาพน่าพอใจ

โดยทั่วไปของการทำงานก็มีลักษณะเป็นกระบวนการอยู่แล้วซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกระบวนการทางด้านความรู้ ความคิด แต่ทักษะกระบวนการจะเป็นกระบวนการหลัก หรือกระบวนการแม่บทที่เกิดจากการนำกระบวนการต่าง ๆ มาประมวลเข้าด้วยกัน เริ่มตั้งแต่การมองเห็นความสำคัญ คิดค้นหาวิธีการทำหลายๆวิธี แล้วจึงเลือกวิธีที่ให้ผลดีที่สุด จากนั้นจึงวางแผนกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติ ซึ่งขณะนำแผนไปปฏิบัติก็จะประเมินและปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ จนกว่างานนั้นจะสำเร็จ

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการ

การสอนที่เน้นกระบวนการ เป็นกระบวนการที่ได้มาซึ่งความรู้ ความคิด เจตคติ ค่านิยม และทักษะในการปฏิบัติของเนื้อหาวิชาที่สอน ซึ่งเป็นการสอนโดยอาศัยกระบวนการของศาสตร์นั้น ๆ เป็นหลัก แต่การสอนให้ผู้เรียนได้รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักพัฒนา

กรมวิชาการเสนอแนะให้ใช้ทักษะกระบวนการ ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งที่น่ามาเป็นหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่จะใช้ฝึกผู้เรียนให้รู้จักคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนของกระบวนการต่าง ๆ 9 ขั้นตอน คือ

ทักษะกระบวนการตามแนวการใช้หลักสูตรฉบับปรับปรุง(พ.ศ.2533) มี 9 ขั้นตอน คือ

1. ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น
2. คิดวิเคราะห์วิจารณ์
3. สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย
4. ประเมินและเลือกทางเลือก
5. กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ
6. ปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์
7. ประเมินระหว่างปฏิบัติ
8. ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ
9. ประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภูมิใจ

ขั้นตอนการทำงานที่นำไปสู่ทักษะกระบวนการ

การทำงานที่ใช้ทักษะกระบวนการเป็นเครื่องมือ นั้น วัลลภ กันทรักษ์ (2534:49) กล่าวว่า จะต้องมิจุดเริ่มต้นในการปฏิบัติที่เรียกว่า "ภาระงาน" เกิดขึ้นก่อน จึงจะเริ่มขั้นตอนของทักษะกระบวนการได้ ถ้าไม่มีภาระงานเกิดขึ้นทักษะกระบวนการก็ยังไม่เริ่มไม่ได้ ภาระงานจะใหญ่หรือเล็ก ทักษะกระบวนการจะมีขั้นตอนมากหรือน้อย ก็ขึ้นอยู่กับภาระงานนั้นซึ่งอาจมีครบ 9 ขั้นตอน หรือมีน้อยกว่า 9 ขั้นตอนก็ได้ แต่ควรให้ครบวงจรของการทำงาน คือการวางแผน กำหนดขั้นตอน และประเมินผลสำเร็จของงาน

แนวทางการเลือกภาระงาน มีดังนี้

1. เป็นภาระงานที่มีการวางแผน ไม่ใช่เป็นการทำตามแบบหรือตามแนวที่เคยปฏิบัติประจำ เนื่องจากขั้นตอนของการใช้ทักษะกระบวนการที่ครบวงจรนั้น ผู้เรียนควรมีโอกาสพิจารณาทางเลือกหรือวิธีการหลายๆแนว โดยใช้เหตุผลในการตัดสินใจ
2. เป็นทักษะกระบวนการที่สอดคล้องกับธรรมชาติของวิชา
3. เป็นภาระงานที่มีขนาดใหญ่พอที่จะสามารถจำแนกขั้นตอนการทำงานตามทักษะ

กระบวนการได้ชัดเจน

4. เป็นภาระงานที่เหมาะสมกับวัย
5. เป็นภาระงานที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ครบถ้วน ตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่นำมากำหนดทักษะกระบวนการนั้น
6. เป็นภาระงานที่สอดคล้องกับสิ่งที่ได้เรียนแล้ว หรือมีการนำหลักวิชาหรือวิธีการที่เรียนแล้วมาประยุกต์ใช้

เป้าหมายของการทำงานด้วยทักษะกระบวนการ ผู้ปฏิบัติจะได้รับการปลูกฝังให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ อันเป็นเป้าหมายของการใช้ทักษะกระบวนการ ดังนี้

1. เป็นผู้ทำงานโดยคำนึงถึงความจำเป็นหรือประโยชน์หรือคุณค่าของงาน ที่มีต่อส่วนรวมก่อนลงมือทำ
2. เป็นผู้ที่มีใจเปิดกว้างรับฟังความคิดและวิธีการที่หลากหลาย พร้อมจะรับพิจารณาข้อเสนอแนะจากผู้อื่นเสมอ แม้มันเองจะยังไม่เห็นด้วย และไม่ยึดมั่นถือมั่นกับวิธีการเดิมหรือแนวความคิดเดิมจนเปลี่ยนแปลงไม่ได้
3. เป็นผู้ที่ตัดสินใจเลือกปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง หลังจากได้รับฟังความคิดเห็นต่างๆ โดยพิจารณาอย่างมีเหตุผลไม่ลำเอียง
4. เป็นผู้ที่กำหนดหรือวางแผนการทำงานล่วงหน้าก่อนลงมือปฏิบัติจริงทุกครั้ง
5. เป็นผู้ที่คอยติดตามตรวจสอบผลการทำงานเป็นระยะๆ พร้อมทั้งปรับปรุงการ

การแปลความหมายของทักษะกระบวนการ 9 ชั้น

โกวิท ประวาลพฤษ์ (2534:28-35) สงบ ลักษณะ (2534:34-42) และวัลลภ กัณฑ์ (2534:20-27,34-35) ได้ให้ความหมายของทักษะกระบวนการทั้ง 9 ชั้น โดยสรุปได้ดังนี้

ทักษะกระบวนการ	กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง	พฤติกรรมการแสดงออก
1. ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น	ทำไมต้องทำงานนี้ - ข้อมูลแสดงถึงอะไร	- ระบุประเด็นปัญหา ข้อสงสัยที่ควรหาคำตอบ

ทักษะกระบวนการ	กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง	พฤติกรรมกรรมการแสดงออก
	<ul style="list-style-type: none"> - มีผลกระทบต่อผู้เกี่ยวข้องอย่างไร - มีจุดมุ่งหมายอะไรในเรื่องนี้ 	<ul style="list-style-type: none"> - แสวงหาข้อมูลเพิ่มเติม - คาดเดาผลที่เกิดขึ้น
2. คิดวิเคราะห์ วิจารณ์	<p>งานนี้คืออะไร ถ้าไม่ทำจะเกิดผลเสียหายหรือไม่</p> <ul style="list-style-type: none"> - ถามความเป็นมา และขอบเขตของงาน - ถามหาองค์ประกอบและความสำคัญขององค์ประกอบ การจัดหมวดหมู่ - ถามถึงสาเหตุ ถามถึงผล ถามลำดับเหตุการณ์ - ถามให้สรุปเป็นหลักการ 	<ul style="list-style-type: none"> - บอกความเป็นมาบอกสาเหตุบอกผลที่ตามมา - บอกองค์ประกอบย่อยจัดลำดับความสำคัญ - บอกความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ หรือเหตุการณ์ - จัดประเภท - สรุปเป็นความคิดรวบยอดหรือหลักการ
3. สร้างทางเลือก อย่างหลากหลาย	<p>ระดมสมองเพื่อค้นหาแนวคิดใหม่ๆ ไม่มีการประเมินระหว่างระดมสมอง ให้ตอบคำถามต่างๆ เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - สิ่งนี้ใช้ทำอะไรได้บ้าง - ถ้าต้องการผลอย่างนี้จะทำอย่างไร - ทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาได้ ระบุมวิธีการทำให้มากที่สุด 	<ul style="list-style-type: none"> - นำเสนอได้หลายแนวทาง - นำเสนอแนวคิดใหม่ๆ - รับฟังความคิดเห็นหลายอย่าง - ปรับเปลี่ยนความเชื่อตามข้อมูลที่มีเหตุผลดีกว่า
4. ประเมินและเลือก ทางเลือก	<p>ตัดสินใจเลือกทำตามวิธีที่เหมาะสมที่สุด</p> <ul style="list-style-type: none"> - ทางเลือกใด มีทางนำมาใช้ได้มาก 	<ul style="list-style-type: none"> - เปรียบเทียบทางเลือกต่างๆ และผลดี ผลเสียที่จะได้รับของแต่ละทางเลือกได้

ทักษะกระบวนการ	กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง	พฤติกรรมกรรมการแสดงออก
	<p>ที่สุด เพราะเหตุใด</p> <ul style="list-style-type: none"> - ถ้าเลือกแล้ว จะต้องทำอะไร และมีผลอย่างไร 	<ul style="list-style-type: none"> - ระบุทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด มีข้อจำกัดน้อย และให้ผลสำเร็จสูง
<p>5. กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ</p>	<p>มอบงานให้ปฏิบัติ</p> <ul style="list-style-type: none"> - กระตุ้นให้คิดวางแผน ให้เรียงลำดับตามกระบวนการทำงาน - จะทำอะไรก่อน อะไรหลัง จะใช้วัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการอย่างไร 	<ul style="list-style-type: none"> - บอกลำดับขั้นตอนการปฏิบัติที่ไปสู่จุดมุ่งหมายของงานได้ - เสนอเกณฑ์การกระทำที่ดีที่สุด
<p>6. ปฏิบัติด้วยความชื่นชม</p>	<p>ลงมือทำตามขั้นตอนที่กำหนดและสร้างความพอใจในการทำงานนั้น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ครูให้กำลังใจ และเสนอแนะเมื่อจำเป็น 	<ul style="list-style-type: none"> - ทำงานได้อย่างมีคุณภาพ
<p>7. ประเมินระหว่างปฏิบัติ</p>	<p>ตรวจสอบผลงานเป็นระยะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ทำงานแต่ละอย่างเสร็จตามที่กำหนดไว้หรือไม่ - ถ้ามีข้อผิดพลาดจะแก้ไขอย่างไร 	<ul style="list-style-type: none"> - รู้ได้ทันทีเมื่อผิด - ระบุสาเหตุที่ทำให้ไม่ได้ผลตามที่ต้องการในแต่ละขั้นตอน - ระบุสิ่งที่ควรปรับปรุงแก้ไข
<p>8. ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ</p>	<p>ลงมือปรับปรุงงาน</p> <ul style="list-style-type: none"> - รับคำติ ชม ด้วยความยินดี และนำมาทดลอง - ลองใช้เทคนิคใหม่ๆ เพื่อเพิ่มพูน 	<ul style="list-style-type: none"> - เสนอจุดที่จะต้องปรับปรุง - ยินดีเมื่อมีผู้บอกจุดปรับปรุง - ยินดีรับคำติ ชม

ทักษะกระบวนการ	กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง	พฤติกรรมที่แสดงออก
	คุณภาพของงาน	
9. ประเมินผลรวม ให้เกิดความภูมิใจ	<p>ฝึกให้ผู้เรียนประเมินความสำเร็จของงานที่มีการวางแผนปฏิบัติเป็นขั้นตอน สรุปผลสำเร็จของงาน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ทำงานครั้งนี้เป้าหมายความสำเร็จคืออะไร - ความสำเร็จที่ได้รับนี้มีประโยชน์ต่อใครบ้าง - จะนำผลไปใช้อย่างไรในปัจจุบันและอนาคต 	<ul style="list-style-type: none"> - ระบุสิ่งที่ทำได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ - บอกผลดี คุณประโยชน์ ความสำคัญของสิ่งที่ทำได้สำเร็จ

ทักษะกระบวนการตามแนวการใช้หลักสูตรฉบับปรับปรุง จึงเป็นกระบวนการปฏิบัติหรือกระบวนการทำงานที่จะพัฒนาคุณสมบัติของผู้เรียนในด้าน การคิดเป็น ปฏิบัติเป็น แก้ปัญหาเป็น และมีเจตคติที่ดีต่อการคิดและการปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความเจริญงอกงามทั้ง 3 ด้าน คือ พุทธินิสัย ทักษะนิสัย และจิตนิสัย

การสอนแบบทักษะกระบวนการ

เนื่องจากทักษะกระบวนการไม่ใช่วิธีสอน แต่เป็นกระบวนการทำงานที่ใครๆก็นำไปใช้ได้ การสอนแบบทักษะกระบวนการ ครูจึงต้องเลือกวิธีสอนให้เหมาะสมกับพื้นฐานและความพร้อมของผู้เรียนสอดคล้องกับเวลาและข้อจำกัดอื่นๆ โดยครูนำผู้เรียนผ่านขั้นตอนต่างๆของทักษะกระบวนการตามจุดประสงค์การเรียนรู้ในบทนั้น โดยพยายามเลือกวิธีสอนที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียนให้มากที่สุดส่วนผู้เรียนจะรับรู้ทักษะกระบวนการในลักษณะเป็นเครื่องมือ ไม่ใช่ลักษณะของ

เรื่องที่จะให้เรียนรู้แบบเนื้อหา จนผู้เรียนสามารถใช้ทักษะกระบวนการเป็นเครื่องมือไปปฏิบัติเรื่องอื่นๆได้จริง

การสอนที่เน้นทักษะกระบวนการ มีขั้นตอนหลักของการเตรียมและจัดการสอนที่ครอบคลุม ดังนี้

1. ศึกษาหลักสูตร จุดหมาย โครงสร้าง และส่วนประกอบอื่นๆ จนถึงรายวิชาที่จะจัดทำแผนการสอน เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆของหลักสูตรกับรายวิชาที่จะสอน
2. วิเคราะห์จุดประสงค์รายวิชา แล้วกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ และสาระสำคัญของเนื้อหาแต่ละบทที่จะสอน
3. กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละบท กำหนดสื่อการสอน วัสดุอุปกรณ์ และแนวทางการวัดผลประเมินผล
4. จัดทำเอกสารแผนการสอน แล้วสอนตามแผนการสอนนั้น
5. ทำการวัดผลประเมินผล
6. สอนซ่อมเสริม

ในการนำทักษะกระบวนการหรือกระบวนการอื่นใดไปใช้สอนได้นั้นจะมีลำดับเหตุการณ์หลักกว้างๆ ดังนี้

- 1) ครูรู้และเข้าใจ รวมทั้งใช้กระบวนการนั้นอยู่แล้ว
- 2) ครูนำผู้เรียนผ่านขั้นตอนต่างๆของกระบวนการทีละขั้นๆ จนผู้เรียนเข้าใจอย่างครบถ้วน

- 3) ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในการทำงานเป็นกระบวนการ
  - 4) ผู้เรียนนำกระบวนการนั้นไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ได้
  - 5) ผู้เรียนตัดสินใจในการใช้กระบวนการนั้นในชีวิตจริง
- ข้อ 1) เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นข้อสำคัญในการสอนที่เน้นกระบวนการ ข้อ 2) และ 3) เป็นจุดประสงค์ระหว่างทาง หรือเป็นความสำเร็จระหว่างทางที่จะต้องทำให้ได้ ข้อ 4) และ 5) เป็นจุดหมายปลายทางที่คาดหวังให้เกิดในการสอนทักษะกระบวนการแก่ผู้เรียน เป็นความสำเร็จในการสอนให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็นได้

การนำทักษะกระบวนการไปใช้ในการสอน มี 2 ลักษณะ คือ

1. บทเรียนที่มีภาคปฏิบัติ ให้กำหนดภาระงานในบทเรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง โดยใช้ทักษะกระบวนการให้ครบวงจร

2. บทเรียนที่ไม่มีภาคปฏิบัติ คือไม่สามารถกำหนดภาระงานได้ ครูอาจนำกระบวนการอื่นๆที่มีอยู่ในวิชานั้นมาสอนตามขั้นตอนต่างๆแล้วตรวจสอบว่า เมื่อเทียบกับทักษะกระบวนการแล้วผู้เรียนฯไปถึงขั้นไหน แล้วหาทางเติมให้ครบในบทเรียนต่อไป

สงบ ลักษณะ (2534:45-46) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ "จากหลักสูตรสู่แผนการสอน" ว่า การสอนแบบทักษะกระบวนการนั้น ครูควรเข้าใจหลักการสอนและแนวคิดต่างๆของกระบวนการเรียนรู้ของเด็กแล้วนำไปแปลเป็นภาคปฏิบัติ โดยจัดสิ่งแวดล้อม สื่อ อุปกรณ์และกิจกรรมให้เหมาะสมกับหลักการสอนและแนวคิดของกระบวนการเหล่านั้น ซึ่งครูที่มีหลักการและกระบวนการเดียวกันอาจจัดกิจกรรมได้แตกต่างกันตามสภาวะสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน แต่ก็นำไปสู่ผลของหลักสูตรคือพัฒนาทักษะกระบวนการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนเหมือนกัน ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงมิได้หลายลักษณะจัดกิจกรรมได้หลากหลายภายใต้ความมุ่งมั่นเดียวกัน คือ ให้บังเกิดประโยชน์สูงสุดกับนักเรียนตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร

การสอนแบบทักษะกระบวนการ จะช่วยให้ผู้เรียนเพิ่มพูนความสามารถตามลำดับ ดังนี้

1. รับรู้ขั้นตอนตั้งแต่ขั้นต้นจนถึงขั้นสุดท้าย ซึ่งหมายถึงผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ในทักษะกระบวนการที่ครบวงจร

2. ทำตามขั้นตอนแต่ละขั้นได้

3. นำไปใช้ในชีวิตจริงได้ หรือประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ๆได้

เมื่อสอนจนครบขั้นตอนแล้ว ต้องทบทวนว่าผู้เรียนผ่านขั้นตอนมาอย่างไร ให้นักเรียนรับรู้ขั้นตอนไปด้วย เรียกว่าให้รู้เทคนิค รู้กลวิธี หรือขั้นตอนทุกครั้งที่เราเริ่มทำงาน และในการสอนบทเรียนต่อไป ครูควรใช้คำถามนำให้ผู้เรียนนึกถึงขั้นตอนที่ควรจะทำต่อไปเสมอๆทั้งนี้เนื่องจากเวลาใช้ขั้นตอนต่างๆของทักษะกระบวนการ บางขั้นตอนอาจมองไม่เห็นเด่นชัด ในบางภาระงานจึงต้องย้ำเน้นอยู่เสมอเพื่อให้ผู้เรียนระลึกได้

กล่าวโดยสรุป ในการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการ ครูควรสอนให้ผู้เรียนเพิ่มพูนความสามารถไปตามลำดับดังนี้

(1) สอนให้ทำตามขั้นตอนแต่ละขั้นได้ หรือผ่านแต่ละขั้นได้

(2) รับรู้ขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนถึงขั้นสุดท้ายเข้าใจความต่อเนื่องสัมพันธ์กันตั้งแต่ต้นจนจบ

ครบวงจร ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ในทักษะกระบวนการที่ครบวงจร

(๓) นำไปใช้ในชีวิตจริงได้ หรือประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ได้

ด้วยเจตนารมณ์ของหลักสูตรที่ต้องการให้ผู้เรียนตัดสินใจในการทำงานที่เป็นกระบวนการ และด้วยเหตุผลที่ว่า ทักษะกระบวนการคือข้อสรุปของกระบวนการทำงานทั้งหลาย ดังนั้นการฝึกให้ผู้เรียนได้ทำบ่อยๆ ใช้บ่อยๆ ตามขั้นตอนต่างๆ ของทักษะกระบวนการ จะนำไปสู่นิสัยในการทำงานที่พึงประสงค์และเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนในอนาคต คือตัดสินใจในการทำงานที่เป็นกระบวนการและสามารถนำทักษะกระบวนการไปใช้กับภาระงานในชีวิตจริงได้

อย่างไรก็ตาม ทักษะกระบวนการไม่ใช่วิธีสอนหรือขั้นตอนการสอน ดังนั้นการที่ครูจะสามารถนำผู้เรียนให้เกิดความสำเร็จตาม ข้อ 2)-5) ได้นั้น เป็นเรื่องของเทคนิควิธีสอนที่ครูอาจเลือกใช้ได้อย่างหลากหลายและเมื่อครูทำได้ครบทั้ง 5 ข้อนี้ ก็จะประสบความสำเร็จในการสอนให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็นได้ ตามที่หลักสูตรต้องการ

การสอนศิลปศึกษาแบบทักษะกระบวนการ

สงบ ลักษณะ (2535:3-4) ได้กล่าวถึงการสอนศิลปศึกษาในหลักสูตรฉบับปรับปรุงว่า มีความมุ่งหมายให้ผู้เรียนเกิดความชื่นชม คือครูต้องให้เด็กมีอิสระในการแสดงออกอย่างอิสระ และให้โอกาสเด็กเรียนรู้นำเสนอผลงานโดยตรง และเปิดโอกาสให้เด็กได้มีการวิจารณ์ในลักษณะการวิจารณ์เชิงวิจัย ทำให้เด็กรู้ว่าถ้าผลงานยังไม่ดี ควรทำอย่างไรจึงจะได้ผลงานที่ดีกว่านี้ การที่ครูให้เด็กมีโอกาสเป็นผู้นำเสนอผลงานด้วยตนเอง จะทำให้เด็กเกิดเกิดความภาคภูมิใจในผลงาน

วิธีการสอนจึงควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยยึดจุดประสงค์เป็นหลัก ซึ่งการเรียนจุดประสงค์นั้น ควรมีขั้นตอนดังนี้

1. เน้นข้อมูล โดยเสนอข้อมูลให้เด็กต้องตัดสินใจ ซึ่งจะต้องนำเสนอทั้งข้อมูลที่ดีและไม่ดี เพื่อให้เด็กได้เปรียบเทียบกัน

2. เน้นอุปนัย (Inductive) ให้นักเรียนได้ทราบกฎเกณฑ์ว่ามีวิธีการอย่างไร ครูจะต้องพยายามให้เด็กสรุปวิธีการออกมาว่า การวาดภาพมีวิธีการ ทำอย่างไรบ้างจึงทำให้ภาพที่วาดออกมานั้นมีความรู้สึก ซึ่งมีวิธีการทำได้ต่าง ๆ กัน

3. เน้นการแสดงออกอิสระ ครูไม่ควรตั้งกฎเกณฑ์
4. เน้นวิจารณ์ วิจัย
5. เน้นการประยุกต์ (Apply) สู่ชีวิต
6. ให้เด็กทำเอง เพื่อให้เกิดความมั่นใจ
7. ทำสำเร็จ ต้องการให้เด็กเกิดความภูมิใจในตนเอง
8. เด็กแสดงผลงานเอง ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกชื่นชม
9. เด็กนำไปใช้ประโยชน์ ทำให้เกิดความรู้สึกในคุณค่า
10. ศิลปะนั้นเน้นกระบวนการมากกว่าผลงาน

ฉะนั้นการสอนจึงต้องเน้นกระบวนการให้เด็กได้เห็นข้อมูลต่างๆ โดยการปฏิบัติ การไม่สกัดกั้นเด็ก พยายามให้เด็กได้ปฏิบัติ เป้าหมายของศิลปะในระดับมัธยมศึกษาชั้น ไม่ควรเน้นผลงาน แต่ควรเน้นกระบวนการทำงานมากกว่า

สลักดิ์ ศรีบุรี (2535:7-8) กล่าวถึงบทบาทของครูที่มีต่อการจัดการเรียนการสอน วิชาศิลปะกับชีวิตด้วยทักษะกระบวนการว่า ครูจะเปลี่ยนบทบาทไปจากการสอนตามหลักสูตร เดิม กล่าวคือ เป็นการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยครูจะเป็นผู้สอนประสบการณ์ให้นักเรียน ไม่ได้สอนเนื้อหา ครูจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ใช้ทักษะกระบวนการในการเรียนรู้เนื้อหาวิชาและวางแผนปฏิบัติงานศิลปะด้วยตนเอง ซึ่งประสบการณ์การเรียนรู้ที่ครูจัดให้นี้จะเชื่อมโยงสอดคล้องกับความจำเป็นในชีวิต ทำให้นักเรียนเป็นผู้คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูจึงมีบทบาทเป็นผู้วางแผน ควบคุมโปรแกรมการสอน ติดตามการใช้กระบวนการ และกำกับให้ผู้เรียนบรรลุผลตามแผนที่วางไว้ ส่วนการวัดและประเมินผลวิชา ศิลปะกับชีวิตนั้น จุดประสงค์การเรียนการสอนมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าในวิชาศิลปะ เกิดความชื่นชมและรักที่จะเรียน การประเมินจึงไม่เน้นไปที่ผลงานเพียงอย่างเดียวแต่เน้นเจตคติ ด้วย ดังนั้นเทคนิควิธีการประเมินจึงต้องให้สอดคล้องกับความรู้ ความคิด เจตคติ และความสามารถในการทำงานที่เป็นกระบวนการ

สงบ ลักษณะ (2534:2) ได้เสนอรูปแบบของการวางแผนการสอนว่า ประกอบด้วย จุดประสงค์การเรียนรู้ที่ชัดเจนครบถ้วน ทั้งเชิงความรู้ ความคิด กระบวนการปฏิบัติ และความรู้สึก ต่อมาคือมีการจัดกิจกรรมกระบวนการสอนตามจุดประสงค์ และจบลงด้วยการวัดผลประเมิน

ผลตามจุดประสงค์การเรียนรู้ทุกข้อ

ไตรรงค์ เจนการ (2536:2-3) กล่าวว่า การวางแผนการสอน ครูต้องมองเห็นภาพของผลผลิตโดยการกำหนดการเรียนรู้ที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ภายหลังจากที่ได้ทำกิจกรรมการเรียนรู้แล้ว ดังนั้นในการเขียนจุดประสงค์จึงต้องเขียนให้มองเห็นภาพอย่างชัดเจน ส่วนมากนิยมเขียนในรูปของจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม นอกจากนี้แล้วยังต้องคิด ค้นคว้าในด้านต่อไปนี้ คือ

1. เนื้อหาที่จะสอน ครูจะต้องรู้จักซึ่งในเนื้อหา มองเห็นกระบวนการเฉพาะของวิชา เช่น กระบวนการเรียนรู้วิชาศิลปะ กระบวนการเรียนรู้ของวิทยาศาสตร์ กระบวนการเรียนรู้วิชาสังคม เป็นต้น
2. จิตวิทยาการเรียนรู้ ครูต้องเข้าใจและนำมาใช้ให้เหมาะกับวัยของผู้เรียน เข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล เคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และมีเทคนิคการสอนที่หลากหลาย

3. การจัดกิจกรรมการสอน ให้ยึดหลักที่ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติให้มากที่สุด มิใช่ผู้สอนลงมือปฏิบัติเสียเอง โดยกิจกรรมนั้นสามารถกำหนดทางเลือกได้มาก และผู้เรียนสามารถกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติขึ้นมาเอง

เมื่อกำหนดกิจกรรมการสอนแล้ว กิจกรรมดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยสิ่งอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติกิจกรรม ได้แก่ปัจจัย คือ สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ นั้นเอง

การวางแผนการสอนที่ชัดเจน จะมองเห็นกระบวนการเรียนการสอน ในแต่ละกิจกรรมที่ผ่านการประเมินอย่างมีเหตุผล จะทำให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์อย่างมั่นใจ

กล่าวโดยสรุปก็คือการนำทักษะกระบวนการสอดแทรกเข้าไปในแผนการสอนนั้นมิได้ทำให้แผนการสอนต้องเปลี่ยนขั้นตอนหรือกระบวนการไปจากแนวปฏิบัติที่ควรจะเป็นแต่อย่างใด แต่เป็นการเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพของแผนการสอนนั้นให้สูงขึ้น และการจะแทรกทักษะกระบวนการเข้าไปในแผนการสอนลักษณะใด สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในบทเรียนนั้นๆ เป็นสำคัญ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

เนื่องจากยังไม่ม้งานวิจัยเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรศิลปศึกษาวิชาศิลปะกับชีวิตในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในหลักสูตรฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2533) โดยตรง แม้กรมวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงศึกษาธิการจะได้ทำการศึกษาดูตามการใช้หลักสูตรฉบับดังกล่าวไปแล้วก็ตาม แต่ก็เป็นการติดตามผลเฉพาะในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรเท่านั้น และก็ยังไม่มีผลสรุปที่แน่ชัด การนำเสนองานวิจัยในประเทศในที่นี้ จึงเสนอผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรศิลปศึกษาในหลักสูตรฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2533) ที่ผู้วิจัยศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานในการวิจัยครั้งนี้

วุฒิ วัฒนสิน (2530: 126-133) ได้สำรวจความคิดเห็นของผู้บริหารและครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับรายวิชาทัศนศิลปศึกษา ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา 3 โดยใช้แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการแบบประเมินค่าและแบบปลายเปิด กลุ่มตัวอย่างคือผู้บริหาร 79 คน ครูศิลปศึกษา 79 คน ผลการวิจัยปรากฏว่าเนื้อหาวิชาทัศนศิลป์ที่กำหนดให้เรียนเป็นวิชาบังคับในชั้น ม.1 และ ม.2 น้อยเกินไปไม่เพียงพอสำหรับเป็นพื้นฐานความรู้ในการศึกษาต่อในระดับสูง การวัดและประเมินผลวิชาทัศนศิลปศึกษาศรขาดการประเมินผลก่อนเรียนทำให้ไม่ทราบความรู้เดิมของผู้เรียนว่ามีความต่อเนื่องกับความรู้ใหม่ที่จัดให้หรือไม่ การสอนวิชาทัศนศิลปศึกษาควรศึกษาหลักสูตรและเตรียมการสอนก่อนทุกครั้ง และควรใช้สื่อประกอบการสอน ส่วนการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ ครูผู้สอนและกลุ่มโรงเรียนควรเป็นผู้รับผิดชอบ

วิบูลย์ จันทร์แยม (2531) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "สภาพการจัดการเรียนการสอนของครูศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนของครูศิลปศึกษาที่มีความแตกต่างกันในด้าน เพศ วัย วุฒิ และขนาดของโรงเรียน โดยใช้แบบสอบถามครูศิลปะระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนสังกัดจังหวัดลพบุรี สระบุรี สิงห์บุรี จำนวน 72 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านหลักสูตร เวลาเรียนศิลปศึกษาที่กำหนดไว้น้อยเกินไปไม่เพียงพอที่นักเรียนจะปฏิบัติงานในเวลาเรียนให้สำเร็จได้ การปฏิบัติกิจกรรมการเรียนขาดความต่อเนื่อง นักเรียนจึงขาดทักษะในการปฏิบัติ และมีผลทำให้เกิดความเบื่อหน่ายในการเรียน
2. เนื้อหาวิชาบางเรื่องยังไม่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น เนื้อหาวิชาบางส่วนมีความซ้ำซ้อนกัน วัสดุอุปกรณ์ในการปฏิบัติงานหาซื้อได้ยาก วิชาศิลปศึกษาที่เป็นวิชาบังคับ เรียนเฉพาะชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และปีที่ 2 เท่านั้น ส่วนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ไม่มีวิชาบังคับทำให้นักเรียนขาดความต่อเนื่อง เมื่อไปเลือกเรียนวิชาศิลปศึกษาในระดับสูงต่อไป มักจะลืมความรู้พื้นฐานเดิม ดังนั้นจึงควรจัดให้เป็นวิชาบังคับในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ด้วย
3. ครูศิลปศึกษามีความต้องการที่จะเข้ารับการสัมมนาทางด้านศิลปะเพิ่มเติม และวิธีการสอนศิลปศึกษาที่ครูศิลปะใช้น้อยที่สุด คือ การศึกษานอกสถานที่
4. สื่อการสอนที่ใช้น้อยที่สุดคือเครื่องวีดิทัศน์ (Video-Tape) โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นส่วนใหญ่ไม่มีห้องปฏิบัติงานศิลปศึกษาโดยเฉพาะ
5. หนังสือแบบเรียนที่ใช้ประกอบการสอนยังไม่เพียงพอ และหนังสือแต่ละเล่มผู้เขียนมักจะอธิบายความหมายหรือให้ข้อคิดในเรื่องเดียวกันแตกต่างกันออกไป ทำให้เกิดความสับสน โดยเฉพาะผู้สอนบางคนที่ไม่ได้สำเร็จการศึกษาทางด้านศิลปศึกษาโดยตรง จะประสบปัญหาทางการสอนมาก

พร้อมฉัตร เรศานนท์(2531) ได้สำรวจความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาการสอนรายวิชาทัศนศิลป์ศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 1 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาที่มีประสบการณ์การสอนต่างกัน เกี่ยวกับเนื้อหาการสอนรายวิชาทัศนศิลป์ศึกษา ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในงานวิจัยได้แก่ ครูศิลปศึกษาที่สอนรายวิชา ศ 101-102 ทัศนศิลป์ศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 97 คน จากโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 1 จำนวน 82 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามประกอบด้วยแบบตรวจสอบรายการและแบบประเมินค่า

ผลการวิจัยพบว่าเนื้อหาการสอนในแต่ละบทเรียนตามประเภทของเนื้อหาทางศิลปะซึ่งรวมถึง 1) สื่อและกระบวนการทำงาน 2) เรื่องราว 3) การออกแบบ และ 4) ประโยชน์

ผลการวิจัยปรากฏว่าครูศิลปศึกษาเน้นเนื้อหาการสอนในด้านการออกแบบสูงที่สุดทุกบทเรียน แต่ไม่ค่อยเน้นเนื้อหาการสอนด้านสื่อและกระบวนการทำงาน ในบทเรียนการวาดเขียนและการปั้น การแกะสลัก นอกจากนั้นการให้ความสำคัญในเนื้อหาทั้ง 4 ด้านที่คล้ายคลึงกัน มีอยู่ในบทเรียน การพิมพ์ภาพ การสร้างสรรค์งานศิลปะและศิลปะพื้นบ้าน การเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาที่มีประสบการณ์การสอนต่างกัน พบว่าไม่แตกต่างกัน

ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะสำหรับครูศิลปศึกษาว่า ควรศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาการสอนรายวิชาทัศนศิลป์ศึกษา จากหนังสือ ตำรา ตลอดจนเอกสารที่เกี่ยวข้อง และควรติดตามข่าวสารความเปลี่ยนแปลงความก้าวหน้าและผลงานด้านต่างๆที่เกี่ยวกับศิลปะและศิลปศึกษา ตลอดจนควรรหาโอกาสเข้าร่วมการอบรม สัมมนา ประชุมทางวิชาการ และอบรมปฏิบัติการณ์ต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์

อ้อยทิพย์ พลศรี (2533:57-61) ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษารูปแบบการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะสำหรับใช้ในการเรียนการสอนวิชาทัศนศิลป์ศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น" โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามขึ้นเอง เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า และแบบปลายเปิด แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะ 17 คน แสดงความคิดเห็น 2 ครั้งผลการวิจัยพบว่า

1. การสอนแบบวิจารณ์ศิลปะจำเป็นต่อผู้เรียนวิชาศิลปะในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมาก คือทำให้มีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าแสดงออกทางความคิดอย่างมีขั้นตอน สามารถนำข้อดีข้อเสียไปปรับปรุงผลงานศิลปะของตน รู้จักแก้ปัญหาด้วยเหตุผล รับผิดชอบต่อค่าทางสุนทรีย์ ในการวิจารณ์ต้องเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมหรือเลือกผลงานทางศิลปะที่เหมาะสมกับการวิจารณ์
2. ขั้นตอนที่สำคัญต่อการสอนแบบวิจารณ์คือการวิเคราะห์โครงสร้าง การตีความ และการประเมินหรือตัดสิน ด้วยการบรรยาย อภิปราย หรือเขียน
3. รูปแบบกิจกรรมที่สำคัญต่อการสอนแบบวิจารณ์คือ ครูออกขั้นตอนการวิจารณ์ ครูนำนักเรียนไปดูงานศิลปะนอกสถานที่และให้เลือกวิจารณ์ผลงานที่นักเรียนสนใจ ครูสาธิตการวิจารณ์งานศิลปะให้นักเรียนดู ครูชี้แนะโดยการตั้งคำถาม ครูนำทวิวิจารณ์และงานศิลปะมาให้ นักเรียนศึกษา
4. ลักษณะคำถามที่สำคัญต่อการวิจารณ์งานศิลปะคือ คำถามให้เปรียบเทียบให้

ตีความ ให้สังเกต ให้แยกแยะ ให้หาเหตุผลที่เป็นจริง ให้สรุปหลักการหรือกฎเกณฑ์

5. การเลือกผลงานศิลปะที่เหมาะสมกับการวิจารณ์ คือคุณสมบัติด้านความรู้สึกด้านการแสดงออก ด้านสุนทรียภาพ ด้านรูปแบบ ด้านเทคนิคและวิธีการ

6. วิธีการประเมินผลที่จำเป็นต่อการสอนแบบวิจารณ์คือ การสังเกต การอภิปราย การซักถามและการทดสอบ โดยประเมินด้านความรู้ ความเข้าใจ ด้านความรู้สึก และทัศนคติ

สังคม ทองมี (2533) ทำการวิจัยเรื่อง " ทัศนะของผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร นักวิชาการด้านศิลปศึกษาและผู้ใช้หลักสูตร ที่มีต่อวิชาศิลปศึกษา ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) " การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาทัศนะของผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร และนักวิชาการด้านศิลปศึกษาที่มีต่อหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น วิชาศิลปศึกษาในหลักสูตรฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2533) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและครูศิลปศึกษา ในด้านการเตรียมความพร้อมสำหรับการใช้หลักสูตร หลักการ จุดหมาย และโครงสร้างของหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอนการวัดและประเมินผล ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับหลักสูตรและการใช้หลักสูตร และเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน และครูศิลปศึกษาที่มีต่อหลักสูตรฉบับดังกล่าว

เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร และนักวิชาการด้านศิลปศึกษาจำนวน 10 คน และใช้แบบสอบถามผู้บริหารจำนวน 151 คน และครูศิลปศึกษาในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร จำนวน 302 คน

ผลการวิจัยพบว่า ทัศนะของผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร และนักวิชาการด้านศิลปศึกษา ที่มีต่อหลักสูตรฉบับดังกล่าวตรงกันในด้านต่างๆดังนี้

1. หลักการและจุดมุ่งหมาย มีความชัดเจนดี มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
2. โครงสร้าง ควรแยกวิชาศิลปศึกษา ดนตรี และนาฏศิลป์ออกจากรายวิชาเดียวกัน และเพิ่มคาบเวลาเรียนวิชาบังคับแกน "ศิลปะกับชีวิต" เป็น 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค
3. รายวิชาเลือกเสรีของกลุ่มวิชาศิลปศึกษา ที่มีการฝึกทักษะต่างๆ โรงเรียนควรเปิดให้พร้อมเพรียงกัน
4. ควรเน้นความรู้พื้นฐานและความชื่นชม รู้คุณค่าในศิลปวัฒนธรรม
5. การวัดและประเมินผล ครูขาดความรู้ ความเข้าใจในด้านการวัดผลประเมินผล

และเนื้อหาวิชามาก อาจไม่สามารถประเมินผลได้บรรลุจุดมุ่งหมาย

ส่วนการศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารและครูศิลปศึกษา ได้พบว่า

1. ด้านตัวหลักสูตร ผู้บริหารและครูศิลปศึกษา มีความคิดเห็นแตกต่างกัน
2. ด้านสภาพการใช้หลักสูตร ผู้บริหารและครูศิลปศึกษา เห็นด้วยตรงกัน
3. ด้านปัญหาการใช้หลักสูตร ผู้บริหารและครูศิลปศึกษา ไม่แน่ใจตรงกัน
4. การเตรียมความพร้อมในการใช้หลักสูตร ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่เห็นว่ามีความ

พร้อมในระดับปานกลาง

5. สาเหตุที่ครูศิลปะไม่ยอมรับหลักสูตร ผู้บริหารเห็นว่า เนื่องจากครูไม่เข้าใจทักษะกระบวนการในการนำหลักสูตรไปใช้ ส่วนครูศิลปศึกษาเห็นว่า เนื่องจากครูได้รับคำชี้แจงเกี่ยวกับหลักสูตรไม่ชัดเจน

ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะสำหรับครูศิลปศึกษา ดังนี้

1. ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรอย่างถ่องแท้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่อง โครงสร้าง หลักการ จุดมุ่งหมาย จุดประสงค์รายวิชา เนื้อหา กิจกรรม การวัดและประเมินผล คู่มือครูและระเบียบปฏิบัติ หากไม่เข้าใจในส่วนใด หรือมีข้อสงสัยข้อข้องประการใดควรทบทวนหาความรู้เพิ่มเติม

2. ควรติดตามข่าวคราวความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับหลักสูตร การเรียนการสอนศิลปศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เข้าใจถึงการเรียนการสอนที่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในแต่ละครั้งอย่างถูกต้อง และสามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ในฐานะผู้ใช้หลักสูตรโดยตรง ครูศิลปศึกษาจึงควรประมวลข้อมูลเกี่ยวกับผลการใช้หลักสูตรโดยตรง หากพบข้อดีข้อเสียหรือจุดอ่อนที่ควรได้รับการแก้ไขในส่วนใด ควรจดรายงานไว้เพื่อนำเสนอผู้บริหาร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รวบรวมไว้เป็นข้อมูลสำคัญในการปรับปรุงหลักสูตรครั้งต่อไปให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ประเทศ สุขสถิตย์ (2535:109-113) ทำการวิจัยเรื่อง "ทัศนะของหัวหน้าหมวดวิชาศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรต่อหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) โดยใช้แบบสอบถามแบบสำรวจรายการ แบบมาตราส่วนประเมินค่า และแบบปลายเปิด ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง กลุ่ม

ตัวอย่างได้แก่ หัวหน้าหมวดวิชาศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร จำนวน 117 คน ผลการสำรวจพบว่า หัวหน้าหมวดวิชาศิลปศึกษามีความเห็นต่อหลักสูตรฉบับปรับปรุง (พ.ศ.2533) ในด้านตัวหลักสูตรได้แก่จุดประสงค์ โครงสร้าง คำอธิบายรายวิชา กับจุดประสงค์รายวิชาของวิชาบังคับแกน (ศิลปะกับชีวิต) ทั้ง 6 รายวิชา ในด้านการจัดการเรียนการสอนด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผลตามแนวของหลักสูตรฉบับปรับปรุง มีเกณฑ์เฉลี่ยอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ส่วนการสอนในลักษณะบูรณาการตามที่หลักสูตรเสนอแนวทางไว้ นั้น ผู้ตอบแบบสอบถามมีพื้นฐานความรู้ทางทัศนศิลป์ ดนตรีหรือนาฏศิลป์เพียงด้านใดด้านหนึ่ง จึงเกิดความไม่มั่นใจในการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาในลักษณะบูรณาการได้ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ให้ข้อสังเกตว่ากลุ่มผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการชี้แจงเกี่ยวกับหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น นับตั้งแต่เริ่มมีการทดลองใช้หลักสูตรฉบับปรับปรุง จึงทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อหลักสูตรศิลปศึกษาในหลักสูตรฉบับปรับปรุงดังกล่าว

จากผลงานวิจัยดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าหลักสูตรวิชาศิลปศึกษาจัดเนื้อหาวิชาและเวลาเรียนน้อยเกินไป ทำให้ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานไม่เพียงพอที่จะศึกษาต่อ ทางด้านครูผู้สอนพบว่ายังมีผู้ที่ไม่ได้สำเร็จการศึกษาทางด้านศิลปศึกษาโดยตรง ด้านการเรียนการสอนนอกจากการให้ปฏิบัติแล้ว ควรมีการสอนแบบวิจารณ์ด้วย และควรสอนโดยเน้นกระบวนการทำงาน

งานวิจัยในต่างประเทศ

เนื่องจากงานวิจัยในต่างประเทศ ยังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการสอนศิลปะที่เน้นกระบวนการมาก่อน ในที่นี้จึงนำเสนอผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษาเป็นพื้นฐานของการวิจัยครั้งนี้

โมราห์ (Morah 1980:6116-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "An Examination of the Status of Art in Secondary Education in the Anambra State of Nigeria 1977-78" ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานิยามถึงสถานภาพของวิชาศิลปศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาในรัฐอะนามบราประเทศไนจีเรียระหว่างปีการศึกษา 1977-78 โดยมีจุดประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลที่น่าจะเป็นประโยชน์ในปัจจุบันและผู้วางแผนในอนาคต ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาในรัฐอะนามบราหรือรัฐอื่นๆทั่วประเทศ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามที่ต้องการสำรวจในเรื่องต่างๆ ดังนี้คือ (1) สถานภาพนโยบายของโรงเรียน

ต่อวิชาศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาของรัฐอานามบรา (2) จำนวนนักเรียนที่เรียนวิชาศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาของรัฐอานามบรา ระหว่างปีการศึกษา 1977-78 (3) ธรรมชาติและเนื้อหาของโปรแกรมศิลปะในระดับมัธยมศึกษา (4) คุณวุฒิของครูศิลปะศึกษา (5) วิธีการสอนและเกณฑ์การวัดผลของครูศิลปะศึกษา (6) คุณวุฒิและประสบการณ์ทางศิลปะของผู้บริหารโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา (7) ทักษะของผู้บริหารและครูศิลปะที่มีต่อศิลปะและศิลปศึกษา ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือผู้บริหารและครูศิลปะศึกษาระดับมัธยมศึกษาจำนวน 46 โรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า

1. รัฐและโรงเรียนขาดนโยบายที่เด่นชัดต่อวิชาศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษา
2. โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 46 โรงเรียน ในรัฐอานามบราระหว่างปีการศึกษา 1977-78 มีนักเรียน 465 คน ที่เรียนวิชาศิลปศึกษา
3. วิชาที่เป็นที่นิยมเรียนในห้องปฏิบัติการทางศิลปะคือการวาดเส้นและการระบายสี โดยเน้นที่การวาดหุ่นนิ่ง และคำนึงถึงพัฒนาการทางด้านทักษะของนักเรียนด้วย
4. กำหนดให้เรียนวิชาศิลปศึกษา 2 คาบ/สัปดาห์ รวมเวลา 80 นาที โรงเรียนส่วนใหญ่ที่สอนโปรแกรมศิลปศึกษายังขาดแคลนอุปกรณ์อย่างมาก
5. ขาดแคลนครูที่ได้รับการฝึกฝนทางศิลปศึกษา จากการสำรวจพบว่าในจำนวนครูที่สอนศิลปศึกษา 32 คน ครูที่มีวุฒิการศึกษาทางศิลปศึกษาและทำการสอนอยู่ในโรงเรียนระดับมัศึกษามีเพียงร้อยละ 19
6. ครูศิลปศึกษาจำนวนน้อยกว่าครึ่งหนึ่งที่สนองตอบต่อโครงการชุมนุมศิลปศึกษาในโรงเรียนหรือการมีส่วนร่วมในการประชุมทางศิลปะ หรือการจัดนิทรรศการแสดงผลงาน
7. โดยคำนึงถึงหลักการสอนแบบนักเรียนเป็นศูนย์กลาง (student-centered) และนิเทศทางเทคนิค (technique-oriented) การประเมินผลของครูศิลปศึกษาส่วนมากจะพิจารณาความคิดสร้างสรรค์ที่เกี่ยวกับความคิดและการใช้วัสดุ
8. ผู้บริหารมากกว่า 3 ใน 4 (ร้อยละ 91) มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี และ 52 % ไม่เคยได้รับการฝึกฝนทางศิลปะศึกษาเลย
9. ผู้บริหารและครูศิลปศึกษาจำนวนมากในโรงเรียนมัธยมศึกษาสนับสนุนศิลปะและวิชาศิลปศึกษา ผู้บริหารและครูศิลปศึกษาเห็นด้วยต่อวิชาศิลปศึกษา ว่าจะต้องสอดคล้องกับประสบการณ์ทางวัฒนธรรมและสังคมของผู้เรียน

ไรท์ (Wright 1986: 2167 A - 2168 A) ทำการวิจัยเรื่อง "Arts Education in Secondary School Class Rooms Factors Related to What Student Learn" ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างวิชาต่างๆที่มีการเรียนการสอนในชั้นเรียนและผลกระทบต่างๆที่มีต่อการเรียนการสอนในชั้นเรียนศิลปศึกษาในการศึกษาวิจัยนี้ ใช้ข้อมูลที่รวบรวมจากโครงการวิจัยแห่งชาติ เกี่ยวกับการจัดการศึกษาในโรงเรียน ตัวอย่างประชากรประกอบด้วย ชั้นเรียนศิลปศึกษา 122 ชั้นเรียนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 25 โรงเรียน ข้อมูลที่ได้รับเพิ่มเติมได้มาจากการสังเกตการเรียนการสอนในชั้นเรียนของครู และการสัมภาษณ์

ผลการวิจัยได้พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความแปรปรวนในการเรียนรู้ทางศิลปศึกษาในชั้นเรียน มี 4 ประการคือ ครูผู้สอน ผู้เรียน การมีผลกระทบและความสัมพันธ์ภายในชั้นเรียน และเนื้อหาของหลักสูตร ผู้วิจัยได้เสนอแนะข้อควรปฏิบัติซึ่งได้จากผลการวิจัย ดังนี้ คือ

1. ครูศิลปศึกษา จะต้องประสานงานและจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
2. ครูศิลปศึกษาจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีอิสระในการคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง
3. ครูศิลปศึกษา จะต้องให้ความสนใจอย่างยิ่งต่อผลกระทบและความสัมพันธ์ภายในชั้นเรียน
4. โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาควรมีห้องเรียนเฉพาะสำหรับการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา
5. ในกลุ่มปฏิบัติการกิจกรรมทางศิลปศึกษา ควรเน้นการปฏิบัติการทางทัศนศิลป์

ลาปาซินสกี (Lapacinski 1988 :173) ทำการวิจัยเรื่อง "Practical Intergration of Art Criticism into a Secondary Art Production Curriculum" การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนิยาม อธิบาย และพัฒนาวิธีสอนการวิจารณ์งานศิลปะในหลักสูตรมัธยมศึกษา จัดหาบทเรียนในการทดลอง เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะและการคิดวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนตัดสินใจงานศิลปะได้

วิธีสอนเริ่มจากการวาดเส้นและระบายสี แต่ละแผนการสอนใช้ style ของศิลปินที่รู้จัก เช่น แวนโกะ มาเน่ท์ โกย่า ฯ ให้นักเรียนทำวาดเส้น ระบายสีด้วย style เหล่านั้น ในแผนการสอนแต่ละครั้ง นักเรียนจะศึกษาวิธีการสร้างงานด้านวาดเส้น ระบายสี

ของศิลปินแต่ละคนแล้วทำตาม ส่วนงานวิจารณ์ก็ทำเช่นเดียวกัน ขึ้นนำเข้าสู่บทเรียนของแต่ละแผน ครูจะนำข้อมูลที่ประวัติส่วนตัวของศิลปินหรือนักวิจารณ์มานำเสนอแก่นักเรียน นำ style การวิจารณ์มาเสนอแนะชี้แจงกับนักเรียน และสร้างกรอบคำถามการวิจารณ์งานให้นักเรียนตอบ ชั่วโมงเรียนนี้จะรวมการผลิตงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับ style ของศิลปินแต่ละคน โดยให้การเลียนแบบเป็นหนทางนำไปสู่ style ของตนเอง

จากผลการวิจัยในต่างประเทศ จะเห็นได้ว่าหลักสูตรวิชาศิลปศึกษาของต่างประเทศ กำหนดเวลาเรียนไว้มากกว่าหลักสูตรของไทยเรา และเป็นหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้กับผู้เรียน ได้สร้างสรรค์และแสดงออกอย่างเต็มที่ มีการทำโครงการทางศิลปะและการจัดนิทรรศการ ครูจัดการเรียนการสอนแบบยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ด้านปัญหาของศิลปศึกษานั้นคล้ายกับของไทยคือ ครูศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษา ที่มีวุฒิทางศิลปศึกษายังมีจำนวนน้อย